

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2021/3-4 szám

Tartalom

Villám

- [Karinthy Frigyes: Moslék-ország](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Az Írosz-ügy](#)
- [Bírák könyve](#)
- [Benedek István Gábor: Zsidók Mindszenten](#)
- [Dull Ernő: Budapest 1945, emlékez\(tet\)és](#)
- [Nándi Mihály: A Trump-példa](#)
- [Deák András Miklós: A normalitás talaján](#)
- [Szepes Erika: Az út](#)
- [Stancsics Erzsébet: „Sajtószabadságról nézetei egy rabnak”](#)

Déliab

- [Krúdy Gyula: A lyukas tallér](#)
- [George Gissing: Egy lány a portáról](#)
- [Bistey András: Az olasz kultúra szerelmese](#)
- [Giuseppe Ungaretti: Születik talán](#)
- [Giuseppe Ungaretti: Alagútban](#)
- [Giuseppe Ungaretti: Messze](#)
- [Tabák András: A citoyen](#)
- [Ballai László: Rettenetes csend](#)
- [Dull Ernő: A sötétség mélyén](#)
- [Ballai László: Kemény István világa való](#)
- [Földeák Iván: Egy titkos találkozó szerencsés vége](#)
- [Kaiser László: Se zsoldot, se gazdát, se látszatot!](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: „Én nem ezt írtam”](#)

- [Ballai László: Cziffra György](#)
-

Villám

Karinthy Frigyes: Moslék-ország

(Ady-paródia)

Jött értem a fekete hajó,
Jött értem a fekete vizen.
Álom-királyfit, vitt, tova vitt
Moslék-országnak mentiben –
Fekete hajó, fekete vizen.

Moslék-ország, hajh, cudar ország
Hajh, Hortobágy, zsír-szívű rém;
Hajh, Átok-város, Redves-ugar:
Piszok hazám, mit kapaszkodsz belém?
Fekete vizeken jöttem én.

Vagyok a nyugati sirály – :
De magyarnak köpött ki a föld
Moslék-ország a nyakamon ül
Engemet Moslék-ország örökölt:
Nyöszörög a hájszagú föld.

Már nem megyek el, fekete hajó,
Moslék-ország hagy' örülj, szegény!
Hadd ugassanak, hadd ugassanak
Fekete vizen, fekete legény,
Hajh, kutya-fáját, szomorú legény.

Emlékezet

Ballai László: Az Írosz-ügy

Nevezzük Írosznak antihősünket. Írisz, a szivárványra felfeszülő istennő közvetíti az Olümposz híreit a halandóknak. Hím paródiája, a bitorló kérők elvtelen kiszolgálója így lép be Homérosz *Odüsszeiájába* (Devecseri Gábor fordításában):

*Koldus jött közibük, ki a nép közt járt Ithakában
koldulgatva a városon át, és kapzsi hasával
tűnt ki: csak enni meg inni akart örökös-szakadatlan;
nem volt izmos-erős, de a termete szemre magas volt.
Arnaiosz – legalább így hívta az anyja, az úrnő,
már születésétől: de az ifjak mind csak eképen:
Írosz, mert hordozta a hírt, ha ki küldte közülük.
Jött s el akarta saját házából űzni Odüsszeuszt,
és vele csúfolkodva, ilyen szárnyas szavakat szólt:
„Menj ki, öreg, mert még lábadnál fogva kibűzünk.
Nem veszed észre: az ifjak mind hunyorítanak énrám,
hogy vonszoljaalak innét el. Csak fékez a szégyen.
Hát takarodj, mielőtt a kezünk is kezd civakodni.”*

Írosz magatartása mérhetetlenül felháborító a homéroszi korban. Moses I. Finley kimutatta, hogy a nyugati irodalmat egy csapásra megteremtő két eposz valójában nem a műkénéi kultúra, hanem az azt követő „sötét kor” viszonyait ábrázolja. Ám ez a – a modern jogállamok előzményét jelentő – majdani poliszokhoz elvezető időszak egyáltalán nem sötét, a társadalom szigorú alapelveket követve szerveződik, a hősiességgel egyenlő érték az ajándékozás, a gyűlés és annak határozata, az oltalomadás, valamint az ahhoz fűződő vendégjog. A vendégjog még az ellenséget is megillette. Egyenesen ezzel élt vissza Homérosz Íroszal!

A mi Íroszunk lovag, a Szent Mihály és a Szent György-rendekbe tartozik, a Petőfi Sándorról elnevezett díj kitüntetettje, öngazoló ideológiai művéhez egyenesen Zrínyitől kölcsönözte a címet, a kormányzó párt alapító tagja, legfőbb bértollnoka 2020. december 31-én befejezte politikai pályafutását.

Talán ekképp?

*„Kedveseim, soha meg nem esett a teremben ihyesmi,
mint amilyen gyönyörű látványt most rendez az isten.
Mert ez a hím-Írisz meg a vendég kézítésára
hívja ki egymást; hát ugrassuk is össze azonnal.”
Mondta; föl is pattant nevetéssel mind a helyéről,
és ama két toprongyos koldust mind körülállták. [...]*

*Odüsszeuszt
rossz rongyát lágyéig gyúrte, mutatta a combját;*

szép, nagy volt, és széles válla is ekkor előtűnt,
 s melle meg izmos jó két karja; s ekközben Athéné
 jó közel állt mellé s nagy erőt öntött a királyba.
 Ekkor a kérők mind bámultak erősen a dolgon.
 S volt, aki így szólt köztük a szomszédjára tekintve:
 „Lám, maga hívta baját, sose lesz hím-Írisz az Írosz:
 rongyai közt nézzétek csak combját az öregnek.”
 Így szóltak; s remegett Írosznak rítul a lelke.
 Csakhogy a szolgálak őt felövezték mégis, erővel,
 bárhogy félt: minden tagján remegett is az izma.
 Antinoosz korholta, nevéen szólítva kimondta:
 „Jobb lett volna neked, szájbős, sose jönni világra,
 hogyba remegsz s ha ilyen rettentőn félsz az öregtől,
 kit pedig inség is megtört már vénkora mellett.
 Én mondom neked, és így megy majd teljesedésbe:
 hogyba ez itt most győz s derekabb leszen ebben a harcban,
 barna hajóba dobatlak, a szárazföldre vitetlek
 majd, Ekhetoszhoz, az emberkínzó szörnyű királyhoz:
 ő füled és orrod gonosz ércel vágja le tüstént,
 s tépi szemérmedet is ki, ebeknek nyersen ebédül.”
 Szólt; mire mégjobban remegett az minden izében.
 Vitték végre középre; kezét kivetette a kettő.
 Ekkor töprengett a sokattűrt bajnok Odüsszeusz:
 sujtson-e rá, hogy amint elesik, kiszaladjon a lelke,
 vagy szelidebben csak, hogy végignyúljon a földön.
 Töprengett s azután ezt látta a leghelyesebbnek:
 csak szelíden csap rá, nehogy egy is sejtse: ki harcol.
 Karjuk emelték, s őt Írosz jobbvállon ütötte,
 ő meg a fül mellett sujtott a nyakára: bezúzta
 csontjait: és Írosz száján kiszökött a vörös vér;
 hullt le a porba, fölördított, s a fogát csikorítva,
 lábával rugdalt: de a kérők kart fölemelve
 majd meghaltak a nagy nevetéstől.

A mi Íroszunk botrányával kapcsolatos minden ínycsiklandozó cikk eltűnt az internetről, a sajtóból. Nincs már róla szó.

Ha pedig nincs Írosz-ügy, az az ügy.

Írosz írta ugyanis a jelenleg érvényes magyar alkotmányt. (Legalábbis a saját bevallása szerint, amit nem cáfolt meg a mindent behálózó kormánypropaganda.) Amint a görög „sötét kornak”, majd különösen a poliszoknak megvolt a polgárok jogain alapuló áthághatatlan törvény- és normarendszere, az a modern jogállamokban az alkotmány formáját öltötte. Az alaptörvényt egy olyan épületként kell elképzelni, amely nemzedékeken át épül, és azt a társadalom minden rétege magáénak érzi. Ilyen volt a Magyarország minden pártjának konszenzusa eredményeképpen létrejött 1990-es alkotmány. Az 1994-ben kétharmados többséggel hatalomra került liberális

koalíció tiszteletben tartotta ezt az alaptörvényt. 2010-ben semmilyen szükségszerűség nem indokolta annak eltörlését. Semmi nem indokolta, hogy hadat üzenjenek a jogállamiságnak, a plurális társadalomnak, a politikai ellenzéknek, a humanizmusnak, a kisebbségek oltalmazásának, a másságnak, a menekülteknek, hacsak az nem, hogy egy kontraszelektált kisebbség diktatórikus módon megragadhassa a hatalmat, és azzal saját választóit is arcul köpve a legteljesebb mértékben visszaéljen. Ennek a szükségletnek felel meg a mi Íroszunk fércmunkája.

„Ugyan miért mindig a magyar jogállamiságon lovagolnak, mikor annál sokkal fontosabb kérdések is vannak?” – harsogják a kormány megvásárolt szócsövei. A jogállamiságnál nincsen fontosabb kérdés. Ugyanis az az egyedüli garanciája annak, hogy a problémákkal a többség akaratóból és szakszerűen foglalkozzanak, nem pedig egy kontraszelektált kisebbség kénye-kedve szerint. A jogállamiságnak világos ismérvei vannak: mindenekelőtt a jog uralkodik a politika felett; a hatalmi ágak, a törvényhozás, az államigazgatás és az igazságszolgáltatás szigorúan elválasztva; mindezek felett pedig fékek és ellensúlyok kibillenthetetlen rendszere működik. Ezt a rendszert billentette ki készséggel a mi Íroszunk, fércművében az alkotmányt kirekesztő, korszerűtlen jogi munkává süllyesztve, örömmel részt vállalva annak öt perc alatt megváltoztathatóságában. Alaptörvényünk legutóbbi módosítása leszögezi, hogy a házaspárok: férfi és nő.

Ilyesmit egyetlen görög törvényhozó sem írt volna le a „sötét korban”. Ám a reánk szakadt igazi sötét korban a mi Íroszunk kormányzata példátlan erkölcsösséggel kíván nevelni bennünket. Odüsszeiabeli cinizmussal. A hívatlan kérők számon kérik Pénélopén, miért nem választ férjet közülük? És kiderül, hogy azokat a normákat, amelyeket a mi Íroszunk belefoglalt a hatalmát karvalykörmökkel védő, kontraszelektált kisebbség alkotmányába, majd azt számtalan propagandaszövegével megvédett, a kontraszelektált kisebbség vezetői nem csupán áthágják, de a legkevésbé sem vonatkoztatják magukra. Kiderül, vagyis kiderülne, ha lenne még Írosz-ügy, persze.

Közben Odüsszeusz

*lábainál vonszolta ki őt a kapun, ki a tornác
hosszában, s odaültetvén udvar kerítése
mellé, jól odatámasztotta, kezébe botot tett,
és őt megszólítva, ilyen szárnyas szavakat szólt:
„Itt ülj, disznókat s ebeket tarts messze magadtól,
és sose vágj ura lenni a koldusnak s idegennek,
ily nyomorult létedre; nehogy több bajba harapj még.”*

Őket ki vonszolja ki a végén?

16. fejezet

1. És elment Sámson Gázába, és meglátott ott egy parázna asszonyt, és bement hozzá.
2. A gázabelieknek pedig mikor megmondották, mondván: Ide jött Sámson! körülvevék őt, és leselkedének ő utána egész éjszakán át a város kapujában, és hallgatóztak egész éjjel, és azt mondták: Reggel, ha világos lesz, megöljük őt.
3. És aluvék Sámson éjfélig. Éjfélkor pedig felkelt, és megfogván a város kapujának szárnyait, a kapufélfákkal és a závárokkal együtt kiszakította azokat, és vállaira vette, és felvitte a hegy tetejére, mely Hebronnal szemben fekszik.
4. És történt azután, hogy megszeretett egy asszonyt a Sórek völgyében, akinek neve Delila volt.
5. És felmenének ő hozzá a filiszteusok fejedelmei, és mondának néki: Kérdezd ki őt és tudd meg, miben áll az ő nagy ereje, és miképpen vehetünk rajta erőt, hogy megkötözzük és megkínózzuk őt, és mi mindenünk adunk néked ezerszáz ezüst siklust.
6. És monda Delila Sámsonnak: Mondd meg nekem, miben van a te nagy erőd és mivel kellene téged megkötni, hogy megkínózhassanak téged.
7. És felele néki Sámson: Ha megkötöznek hét nyers gúzzsal, melyek még meg nem száradtak, akkor elgyengülök és olyan leszek, mint más ember.
8. Akkor hoztak néki a filiszteusok fejedelmei hét nyers gúzst, amely még nem volt száraz, és megkötözték őt azzal.
9. A lesben állók pedig ott vártak annál a hálókamarában. És monda néki: Rajtad a filiszteusok, Sámson! És elszakasztá a gúzsokat, miképpen elszakad a csepűfonal, ha tűz éri, és ki nem tudódék, miben volt az ő ereje.
10. És monda Delila Sámsonnak: Ímé rászédnél, és hazugságot szóltál nekem, most mondd meg igazán, hogy mivel lehet téged megkötni?
11. Ő pedig monda néki: Ha erősen megkötöznek új kötelekkel, melyekkel még semmi dolgot nem végeztek, akkor elgyengülök és olyan leszek, mint más ember.
12. És vett Delila új köteleket, és megkötözte őt velük, és monda néki: Rajtad a filiszteusok, Sámson! (mert ott leselkedtek utána a hálókamarában). De ő letépte azokat karjairól, mint a fonalat.
13. És monda Delila Sámsonnak: Meddig fogsz még rászédni engem és hazudni nekem? Mondd meg egyszer már, mivel kötöztethetel meg? Ő pedig monda néki: Ha összeszövöd az én fejemnek hét fonatékját a nyüstfonállal.
14. És szeggel megerősítvén a zugolyt, monda: Rajtad a filiszteusok, Sámson! Az pedig felébredvén álmából, kitepte a zugolyszeget és a nyüstfonalat.
15. Ekkor monda néki Delila: Miképpen mondhatod: Szeretlek téged, ha szíved nincsen én

velem? Immár három ízben szedtél rá engem, és nem mondtad meg, hogy miben van a te nagy erőd?

16. Mikor aztán őt minden nap zaklatta szavaival, és gyötörte őt: halálosan belefáradt a lelke,

17. És kitárta előtte egész szívét, és monda néki: Borotva nem volt soha az én fejemen, mert Istennek szentelt vagyok anyám méhétől fogva; ha megnyíratatom, eltávozik tőlem az én erőm, és megerőtlenedem, és olyan leszek, mint akármely ember.

18. És mikor látta Delila, hogy kitárta volna előtte egész szívét, elküldött, és elhívatta a filiszteusok fejedelmeit, és ezt izené: Jöjjetek fel ez egyszer, mert ő kitárta nékem egész szívét. És felmentek ő hozzá a filiszteusok fejedelmei, és a pénzt is felvitték kezökben.

19. És elaltatta őt az ő térdein, és előhívott egy férfiút, és lenyíratta az ő fejének hét fonatékát, és kezdé őt kínozni. És eltávozott tőle az ő ereje.

20. És monda: Rajtad a filiszteusok, Sámson! Mikor pedig az az ő álmából felserkent, monda: Kimegyek most is, mint egyébkor, és lerázom a kötelékeket; mert még nem tudta, hogy az Úr eltávozott ő tőle.

21. De a filiszteusok megfogták őt, és kiszúrták szemeit, és levezették őt Gázába, és ott megkötözték két vasláncsal, és őrölnie kellett a fogházban.

22. De az ő fejének haja újra kezdett nőni, miután megnyíretett.

23. És mikor a filiszteusok fejedelmei összegyűltek, hogy az ő istenüknek, Dágonnak nagy áldozatot áldozzanak, és hogy örvendezzenek, mondának: Kezünkbe adta a mi istenünk Sámson, a mi ellenségünket.

24. És mikor látta őt a nép, dicsérték az ő istenöket, mert mondának kezünkbe adta a mi istenünk a mi ellenségünket, földünk pusztítóját, és aki sokakat megölt mi közülünk.

25. Lőn pedig, hogy mikor megvidámult az ő szívök, mondának: Hívjátok Sámson, hadd játsszék előttünk. És előhívák Sámson a fogházból, és játsszék ő előttük, és az oszlopok közé állították őt.

26. Sámson pedig monda a fiúnak, aki őt kézen fogva vezette: Eressz el, hadd fogjam meg az oszlopokat, amelyeken a ház nyugszik, és hadd támaszkodjam hozzájuk.

27. A ház pedig tele volt férfiakkal és asszonyokkal, és ott voltak a filiszteusok összes fejedelmei, és a tetőzetten közel háromezeren, férfiak és asszonyok, a Sámson játékanak nézői.

28. Ekkor Sámson az Úrhoz kiáltott, és monda: Uram, Isten, emlékezzél meg, kérlek, én rólam, és erősíts meg engemet, csak még ez egyszer, óh Isten! hadd álljak egyszer bosszút a filiszteusokon két szemem világáért!

29. És átfogta Sámson a két középső oszlopot, melyeken a ház nyugodott, az egyiket jobb kezével, a másikat bal kezével, és hozzájuk támaszkodott.

30. És monda Sámson: Hadd vesszek el én is a filiszteusokkal! És nagy erővel megrándította az oszlopokat, és rászakadt a ház a fejedelmekre és az egész népre, mely abban volt, úgy hogy többet

megölt halálával, mint amennyit megölt életében. [Ez lesz azoknak a sorsa, aki az ellenségeiket meggyalázzák. De mi vár azokra, akik a szövetségeseikre fröcskölnek és azokat káromolják, akiknek a szerencsájüket köszönhetik? – a szerk.]

31. És lementek az ő testvérei és atyjának egész háza, és elvivék őt, és hazatérvén, eltemették Córa és Estháol között, atyjának, Manoahnak sírjába, minekutána húsz esztendeig ítélte az Izráelt.

Benedek István Gábor: Zsidók Mindszenten

– Előszó Benák Katalin „*Töredékek...*” című kötetéhez –

Fontos, érdekes, tanulságos a kérdés: mikor költöztek be a zsidók Magyarországra? Magyarország területébe, a magyar nép kötelékébe?

Az ókor egyértelmű: a Római Birodalom légiói a Duna vidékére magukkal hozták a zsidó katonákat Szíriából, a Szentföldről. Alsó-Pannóniában már jelentős katonai közösségük volt! Sírköveik feliratait többek között Scheiber Sándor professzor fejtette meg az 1950-es, 1960-as években.

A középkorban, az Árpád-ház viszonyai között mindig feltűnik egy-egy jelentékeny zsidó ember. IV. Béla, a második honfoglaló, a tatárok kiűzése után zsidó kereskedőkkel hozatott magának különleges árut Velencéből. A velencei zsidók ismerték a király igényeit, de tudták azt is, hogy Béla csak kölcsönből, hitelből vásárolhat: országát ugyanis kirabolták, a településeket felgyújtották. Maga a Dózse segített neki.

Később, a törökök kiverése után, a magyar Alföld már el is néptelenedett! Ezt követően Mária Teréziának gondoskodnia kellett arról, hogy a földeket megműveljék. Svábokat, szlovákokat vezényeltek a Tiszától keletre, németeket a Dunától Nyugatra.

Mindszent vonzó vidéknek bizonyult. Amikor az első zsidó családok megérkeztek, első dolguk volt, hogy az esetleg váratlanul elhunyt hittestvérüknek végső nyughelyet teremtsenek. Ősi hagyomány ez már, évszázadok óta így megy a világon mindenütt. A Chevra Kadisa, tehát a Szent Egylet Mindszenten is ezt tette. A temető után iskolát létesített a közösség kicsiny gyermekeknek, amit a Bet Hamikdos, a gyülekezet háza építése követett.

Amikor az önfenntartó zsidó népesség anyagilag megerősödött, és már otthonosabb házakat is létrehozhattak, összeadták a pénzt egy tisztos zsinagóga építésére. A mindszeinti „síl” nemcsak templom volt, hanem tanház is, női karzattal, padokkal, szószékkal. Felépült a kántor lakás is, a rabbi otthona, összességében a zsidó szellemi élet központja.

Kiemelkedő volt a Grüner család által alapított Tiszavidéki-Hengermalom.

A környéken – magyar-nemesítésű – pompás minőségű gabona termett. Ez volt a bánkúti búza fénykora. Az alapító Grüner Jakab, továbbá felesége, testvére német és magyar gépeket szerzett be, hiteleket írtak alá és jó tervezőkkel modern malmot alapítottak. A Grünerek többféle lisztet állítottak elő, díjakat nyertek. Olga lányukat egy ősi francia katolikus főnemes, nemzetközi tekintélyű újságíró feleségül vette; közös gyereküket, Renét, magyar iskolában, kollégiumban nevelték.

Időközben a náci hadsereg megszállta Párizst, Olga visszajött Magyarországra, René pedig egy magyar katolikus gyermekintézményben ismerkedett a nyelvvel, az itteni kultúrával.

Az általános jobbra tolódás Magyarországot sem kerülte el. Egymás után jelentek meg a kormány zsidóellenes törvényei. A Grüner család malma is veszélybe került, a tulajdonjogot árjásították. A gyerek Renét, a nyilas pártszolgálatosok, az utcán durván inzultálták, megalázták.

1944 nyarán a Mindszenti zsidókat gettósították, a nagyszülőket, a rokonokat – kivéve Olgát –, oda betelepítették. Júliusban, rájuk, több százezer magyar zsidó társukkal eljött az utolsó út: az auschwitzi gázkamra és a krematórium.

A háború után az édesanyát és fiát egyetlen kis bőrönddel kitelepítették Franciaországba, de előtte – provokátorokkal – felgyújtották a malmot. Az uralkodó párt megnyugodott, a vidéki magyar ipar egyik fényessége állami tulajdonba kerülhetett.

Mi kortársak, kései utódok, tisztelettel áldozunk a mártírhalált halt malomalapítók emléke előtt, és őket tekintjük egyben a Mindszenti zsidóság jelképes személyiségeinek. Házukba az állampárt irodája költözött, szinte kifejezve a történelem kíméletlen kegyetlenségét. A hatvanas-hetvenes években René Gainville, már filmrendezőként, sok jó barátot szerzett Magyarországon, többek között Fazekas Lajost, Benedek István Gábort, Sík Endrét. Fazekas egyik játékfilmjében epizódszerepet is vállalt.

Mindszenti, a Mindszenti zsidóság feledhetetlenül áll a szívünkben. Nem feledhetjük Büchler Gyula rabbi alakját, aki híveivel együtt – nemes akarattal – vállalta a tömeghalált, és tisztelettel gondolunk azokra, akik – nem a zsidóság köréből – kegyelettel ápolják az elpusztítottak, a megaláztatottak emlékét. Hidegrázós élmény olvasni a szenttelen leltárt, amelyet a Kossuth utcai izraelita templomban és iskolában vettek fel, és amely már jelzi a végső enyészetet, a rideg pusztulást.

„12 pad, fiókokkal, 18 ülés, rossz állapotban, 20 db. gyertyatartó, 1 db. örökmécses, 1 db. csillár, 1 db. papi ülés, 1 db. imaasztal, 1 db. tóratartó, 1 db. frigszekrény, 5 db. iskolapad, 1,5 méter hosszú mértékben...”

Ma már nem él zsidó ember Mindszenten, legfeljebb vendégként, átutazóként. Ezért fontos, hogy most elkészült a kitűnő Benák Katalin gyönyörű írása, a *Hortus Judaeorum*. Becsüljük meg minden betűjét, hiszen a *Töredék...* fontos támpont lesz, ha a későbbi időben bárki úgy gondolja, verset, novellát, regényt, szociológiát ír erről az átlagos, szép magyar településről, de abba – bármilyen okból – belecsempészi szíve minden dobbanását.

Ők kiváltképp gyönyörűnek tartják majd a temető zsidó feliratú köveinek megörökítését. Igaz szívvel feltételezzük, hogy eljön az idő, amikor megbecsült zárandokhely lesz a Mindszenti sírkert és a zsidóság, a magyarság, az európai lakosok épp úgy, mint a közvetlen leszármazottak becsült helyszínnek tartják a Hortus Judaeorumot, ahol nem virág, emlékező kavics jelzi: az utódok nem

felednek!

Dull Ernő: Budapest 1945, emlékez(t)és

De jó menetelni, irányba fordulni, kivágni a vigyázzt – még rézsarkantyút szerelhetünk a gyalogoscsizmára, hadd pengjen is. Dalolni közben zengő ajkkal nótát, bármilyet, csakhogy onnan főnről, a tribünről kiváltsuk a kegyes bólintást, mosolyt, mi több, a figyelmet: „ezek kik, honnan?”

Vég nélkül lehet és kell is sorolni az ostromok borzalmait Szidon i.e. IV. századbeli ostromától, Konstantinápoly végnapjaitól a sztálingrádi csatáig. De kik és hogyan emlékeznek? A magyar neonácik a rendszerváltási kísérlet, 1990 óta nyíltan ünnepelhetik a Várból való kitörés napját, e visszas játszmába pedig a jelenlegi (a rendszerváltás vívmányait teljesen elsöprő) kormányzat egyre jobban bekapcsolódik, jelesül Budapest ostromát szovjet agresszióknak, védelmét pedig nemzeti hőstettnek beállítva. Azoknak a budapesti polgármesetereknek, akik 2019-ben pusztán a jelenlegi kormány elleni heves tiltakozásnak – nem pedig felkészültségüknek, tetteiknek – köszönhetik a megválasztásukat, a tényyszerűség talajára helyezkedés címén sem szükséges bekapcsolódniuk ebbe a partiba (hiszen ha pirossal ütnek, kiderül, hogy tők a szín).

2021. február 7. és 28. között a II. kerület önkormányzata *Félbetört életek* címmel köztéri tárlattal emlékezett Budapest 76 évvel ezelőtti ostromának áldozataira. Nyolc ember sorsát mutatták be 16 helyszínen, köztük a Moszkva tér és a Margit körút találkozásánál a 39-es busz megállójában, a Széna téren és a Lukács Gyógyfürdőnél a villamosmegállóban, valamint az Árpád fejedelem útja és a Lajos utca sarkán. (A tárlat szakmai hitelességéért történész szakértőként Ungváry Krisztián felelt.) A bemutatott gyilkosságokat fele-fele arányban rótták fel a szovjeteknek és a nyilasoknak. Az egy bekezdésnyi egyéni tragédiák fölött egységesen ez a szöveg állt:

„A II. világháború idején a mai II. kerület népessége mintegy negyedével csökkent. Buda ostroma több mint 100 napig tartott, nem kímélve a hadseregeken túl a civil lakosságot és az egykor békés városnegyed épületeit sem.

1944. december 24. és 1945. február 11. között minden idők egyik leghevesebb városi csatája zajlott itt, az ostrommal párhuzamosan nyilas halálbrigádok tombolása is fokozta a szenvedést.

Minden budai családnak megvan a maga traumája, az esztelen pusztítás senkit sem kímélt. Budaiak tízezrei veszítették el életüket, otthonukat és reményüket egy emberhez méltó életre. Az áldozatok örökké fájó hiányt hagytak maguk után.

Szomszédaink voltak, akik boldogabb életet és méltóbb halált érdemeltek volna. Köztéri kiállításunkon közülük mutatjuk be nyolc ember sorsát és a félbetört életük által hagyott űrt,

egyszerre emléket állítva az áldozatoknak és lehetőséget teremtve a közös, méltósággal teli emlékezésre.”

Mi, a budapestiek minden február 13-án megemlékeztünk városunk felszabadulásáról. Szüleink, nagyszüleink meséltek a borzalmakról, amelyek véget értek. Jaj, csak meg ne ismétlődjenek. Azért dolgozunk, azért dolgozzatok majd ti is, ha felnőtök, hogy soha ne legyen többé háború. Azt nem mondták, hogy időről időre írjátok szépen át az emlékezetünket, míg végül felismerhetetlenné válik. És a mai emberek szülei, nagyszülei már mi vagyunk, ha mi nem ragaszkodunk a múlthoz, a nemzet múltjához, akkor ki fog?

Képzeljük csak el, „fortélyos félelem igazgat”. Nincs tüzelő a farkasordító hidegben, nincs élelem, lótetemek felett veszekednek a polgárok, az utcai harcok alatt szűk óvóhelyekbe zsúfolódnak az emberek, száz idegen kétszáz négyzetméteren, ott német és magyar nácik tartanak ellenőrzéseket, és akiket gyanúsnak találnak, elhurcolják, hogy minden törvényes eljárás nélkül kivégezzék őket, odafent minden lakás szabad préda, legalább a falak maradjanak épen, legyen hová visszatérni, szólnak a fohászok, a gettóba zsúfolt kétszáz ezer emberé már csak a pusztaság létért. Amikor végre Pest felszabadul, azért nem normalizálódhat az élet, mert a Várból géppuskáznak a járókelőkre...

Budapest ostroma azonban tágabb összefüggéseit tekintve (és mindig ez a történelem: a politikai döntések vagy azok hiányának hatása az egyéni sorsokra) nem a gyűri bezárulásakor, nem is a várost megadásra felszólító, fehér zászlós parlamenterek meggyilkolásával kezdődött. Nem is azzal, hogy Adolf Hitler nem járult hozzá ahhoz, hogy Budapest nyílt város legyen, mint Róma, azaz ne rombolják porig a szövetségesek (a szovjetek is a szövetségesek közé tartoztak). Még csak azzal sem, hogy Horthy Miklós háborúból való kiugrási kísérlete sikertelen maradt, hiszen azt október 15-i bejelentése után a magyar és a német hadsereg közti harcoknak kellett volna követnie Budapesten. Csakhogy a – a nemzeti propaganda acélseprűjét mindig oly hevülettel forgató – fővezér, amint nem mert a románok ellen fordulni 1919-ben, ugyanúgy nem mert a németekkel sem konfrontálódni 1944-ben. Inkább átadta a hatalmat Szálasi Ferencnek és nyilas bandájának. (Gyakran hallani manapság, hogy az emberek valamilyen próba, feladat előtt azt kívánják egymásnak: „Kitartás!” Valószínűleg nem tudják, hogy az volt a magyar nácik köszöntése.)

A kiállítás üzenete: rajtunk, ártatlan magyarokon jobbról, balról, mindenhol végigsöpört a történelem. Pedig, ha jobban megnézzük, országunk élén a kiegyezés óta dilettánsabbnál dilettánsabb politikusok adták egymásnak a kilincset. Vessük össze teljesítményüket a románokéval. Míg a román külpolitika a realitás kereteit kitágította a maga számára, addig a kontraszelektált magyar vezetés felhőbálokot kerget, s legfőbb feladatát abban látja, hogy társkergetők tömegeit zárkóztassa fel maga mögé a legócskább propaganda eszközeivel. A XX. század minden nemzettragédiája mögött ott húzódik a valós helyzet fel nem ismerése és a handabandázás: „Megállj, megállj kutya Szerbia”, „Nagy-Magyarország mennyország” vagy „kokikat meg sallereket osztunk Brüsszelnek”.

Budapest ostroma voltaképpen 1944. augusztus 31-én kezdődött. Ekkorra a román vezetés felismerte, hogy a németek elveszítették a háborút, és végrehajtották a királypuccsot. Mihály román uralkodó kihallgatásra rendelte a diktátort, Antonescut, akit a függöny mögül előpattanó

testőrei letartóztattak. Az operába illő jelenetet reálpolitikai lépések követték: a románok a Szovjetunió oldalára álltak és hadat üzentek a németeknek. Vagyis a frontvonal egy csapásra átkerült a magyar–román határra, egyszersmind megszűnt a három évvel korábbi casus belli, miszerint ha nem csatlakozunk Hitlerhez, mint a románok, odavész Erdély (megjegyzendő, hogy Molotov szovjet külügyminiszter azt ígérte, megtarthatjuk Észak-Erdélyt, amennyiben nem lépünk be a fasiszta koalícióba.) 1944. augusztus 31-ét követően a magyar vezetésnek pontosan másfél hónapba telt, hogy elszánja magát a kiugrásra. S amikor nagy valahára rádióproklamációban bejelentették Magyarország kilépését a háborúból, akkorra Horthy Miklós („legfőbb hadúr” tenyerébe csapva dr. Rahnnak, a „Führer” különmegbízottjának) elrendelte a harcok folytatását! Az elárult, parttalan terrorba lökött Budapestet tehát idegen hatalomnak kellett felszabadítania.

Nándi Mihály: A Trump-példa

Magyarország főemberei a nemzetvezető luxusvillájának mozitermében, nagy kivetítőn nézték a CNN Televízió hírműsorát, és elképedve, indulataikat önkéntelen felkiáltásokkal és heves hadonászással kísértén – még a metszett ajkai üdítő poharakat és süteményes tálkákat is elejtve (szerencsére a magyar kristály nem törik) – fogadták a szinkrontolmács szavait:

– Cím: Vád alá helyezés, megszavazták a Trump elleni vádpontokat.

Az Amerikai Egyesült Államok Képviselőháza megszavazta az alkotmányos felelősségre vonási eljárást Donald Trumppal szemben lázadás szításának vádjával a Capitolium ostroma miatt.

Az amerikai elnökkel szemben már 2019-ben – hivatali ideje alatt is – alkotmányértései eljárást kezdeményeztek azzal a váddal, hogy visszaélt hatalmával, ám akkor a republikánus szenátorok felmentették. A mostani döntéssel Donald Trump lett az első amerikai elnök az USA történelmében, aki ellen kétszer is elindították vád alá helyezést.

A szavazáson 221 demokrata és 10 republikánus, valamint egy korábban republikánus, ma már független képviselő szavazott az eljárás megindítása mellett. 197 republikánus voksolt az eljárás ellen. Öt képviselő, egy demokrata és négy republikánus, nem szavazott.

A szavazás utáni közleményében McConnell egyértelműen kijelentette, hogy a szenátus nem fogja tárgyalni az ügyet január 19-ig, azaz a Biden hatalomátvételét jelentő napig. Ehelyett arra koncentrálnak majd, hogy a hatalmat zökkenőmentesen adják át a Bidenéknek.

Ez a negyedik ilyen típusú eljárás az USA történelemben, 1868-ban Andrew Johnsonnal, míg 1998-ban Bill Clintonnal szemben indult egy-egy. Ez azt jelenti, hogy az amerikai történelem vád alá helyezéseinek a felét Donald Trumppal szemben indították meg.

– Köszönöm – mondta a nemzetvezető, majd amikor a tolmács kiment, felállt és hanyag, de határozott kézmozdulatot tett. – Mi nem ezen az úton fogunk haladni.

A híres lenin mondat mindig megnyugtatóan hat.

– És nem arra gondolok, hogy újból meg kellene ostromolnunk a tévészékházat, mint 2008-ban. Nem is arra, hogy felújítsuk a nyomozást, a felelősségre vonást. Mire vezet az? Dolgoznunk kell. Válság van, vírus van, helyzet van. Ki, ha mi nem? Hailé, vagyis hajrá!

És a főemberek megértették vezérüket és a nemzet sóhajtását, amely kelt pedig, mert soha nem látott mértékben járta haláltáncát különféle változataiban a koronavírus, nem volt elég oltóanyag, az egekbe szökött a munkanélküliség, milliók távolodtak a normális élet lehetőségétől, süllyedtek le, a fiatalok zömének, akiken a jövő múlik, remény sem adatott arra, hogy valaha is saját lakásuk legyen. És a főemberek maguk mellé vették századosaikat és tizedeseiket, és kidolgozták a világ legnagyobb oltási tervét és a valaha volt legnagyobb magyarországi családtámogatási programot. És attól kezdve azért éltek-haltak.

Az otthonteremtési kedvezményt azonnal igénybe is vette egy miniszter, aki nyolcmillió forintos önrészre kétszázmilliós hitelt vett fel. És hagyta, hogy a sajtó indokolatlan támadást intézzon ellene, amiért a vásárlást nem tüntette fel a vagyonyilatkozatában. Csöndesen csak annyit felelt a vádakra, hogy eddig csak a vélemény- és szólásszabadságot korlátozták a globális tech-cégek, de az Amerikában látható ideológiai hadjárat bizonyítja, hogy az emberek akár ki is kapcsolhatóak az online térből. Onnan, ahol mindennapi életüket élik, munkájukat, vállalkozásaikat menedzselik, emlékeiket tárolják és kapcsolatot tartanak barátaikkal, ismerőseikkel, szeretteikkel.

Szeretteikkel. Vezetőink legfőbb erénye szeretetteljességük mellett végtelen szerénységük. Ez akadályozta meg a minisztert abban, hogy mindenkinek tudtára adja, azért hajszolja magát az akár erejét is meghaladó hitelprogramba, hogy a csodálatos villában, amelyet tervez, majd rászoruló anyák gyermekeinek létesítsen bentlakásos óvodát. Ha egy forint a zsebébe hullik, abból kilencvenkilenc fillérnek máris megvan a gazdája. El is terelte a témát:

– Amíg dolgozunk az online jogbiztonság és átláthatóság feltételeinek megteremtésén, érdemes végiggondolni, valóban megéri-e életünket a közösségi médiára alapozni? Mondjuk el gyermekeinknek, barátainknak, szeretteinknek – valamint Merkelnek, Webernek és a többi európai vezetőnek is –, hogy a valódi életünket kell megélni és akár újra felépíteni a virtuális helyett. Mert a valódi életünkben mindig mi hozhatjuk meg saját döntéseinket.

Mint a másik főember, aki most 1,6 milliárd forintért több mint ezer hektár földet vásárolt. Igen. Rendben van, érthető is, hogy valaki szorgalmasan dolgozik, nem éli fel a keresetét, magára alig is költ, élire rakja a garast, amit lehet félretesz, megtakaríthat 1,6 milliárd forintot. Ilyen súlyos válsághelyzetben persze csak a közérdekekre gondol, pusztán a szerénység – megint a szerénység – gátolja, hogy kimondja, mind e terület arra szolgál majd, hogy azon szükségkórházak, oltópontok és a legteljesebb kényelmet biztosító új családi otthonok létesüljenek. Mindennek a beruházási költségét is ő fedezi majd további becsületesen megkeresett milliárdjaiból.

Mennyi szenvedély, beleérző képesség, mások iránti odaadás, társadalmi felelősségérzet, alázat sugároz reánk szeretett vezetőinktől (és akkor még nem is szóltunk századosaikról és tizedeseikről, akik rendszerük szilárd támaszául szolgálnak). Akik nálunk, de most már Donald Trumpnál is sokkal jobban tudják, mit kell a vészhelyzetben cselekedni, hogy amit a jobb kéz ad,

azt véletlenül se ragadja el a bal.

Deák András Miklós: A normalitás talaján

Osnosnak a Joe Bidenről festett portréja bravúros időzítéssel 2020 októberében, azaz röviddel a november 3-i elnökválasztások előtt jelent meg. Ami azóta történt – Biden fölényes győzelme, az, hogy a Demokrata Párt „csak” döntetlent ért el a Szenátusban, valamint a január 6-i gyalázatos capitoliumi események – már nem szerepelhetett e lapokon. 2014 óta a szerző négy interjút vett fel Bidennel, továbbá a *The New Yorkerben* 2011–2020 között megjelent írásaira támaszkodott, sőt a kötet minden fejezetéhez további forrásokat is megadott. Ezen felül még több száz, Bident hivatalból vagy másképpen ismerő emberrel is beszélgetett.

Az olvasók megismerkedhetnek Barack Obamának, a családtagoknak, a munkatársaknak és a politikai ellenfeleknek a véleményével és bennfentes sztorijaival is. Ezek azonban nem vezetnek a bulvársajtó szenzációhajhászása és felületessége irányába. (Ha ez lenne a helyzet, bizonyosan nem írnék recenziót Osnos könyvéről.) Ugyanis éppen az a különleges értéke a kötetnek, hogy végigkalauzol bennünket az Obama–Biden kapcsolat alakulásának egyes stádiumain. Ez pedig úgy kezdődött, hogy Biden csak a felesége rábeszélésére vetette alá magát az alelnöki alkalmassági vizsgálatnak, majd a fiatal és technokrata elnök mellett eleinte mentori szerepben gondolkodott. Tévedett. Ebben is, és még jó néhány más dologban is. Végül 2016-ban még azt is le kellett nyelnie, hogy helyette Hillary Clinton lett a demokraták elnökjelöltje. A szöveg a magyar olvasók számára igen hasznosan ecseteli az utóbbi és a volt alelnök közötti emberi kontrasztot. Ennél is értékesebbnek tekinthető a hiteles, de a régi politikai iskolát képviselő úriember és a fiatal baloldal viszonyának, illetve annak az értő elemzése, hogy Biden miért éppen a színes bőrű Kamala Harrist kérte fel alelnökének.

Osnos azáltal vált Biden-szakértővé, hogy az amerikai történelem legidősebb elnökében valahogy „meglátta a perspektívát.” Az fogta meg, hogy a hajdanán legfiatalabb szenátor ösztönösen politizál és „kimondja, amit gondol.” Egyébként éppen ez az a sajátos tulajdonság, ami a sajtó által oly élvezettel kipellengérezett Biden-elszólásokat is magyarázza. A könyv őszintén szól a politikus szerencsés és szerencsétlen fordulatokban gazdag életéről, a közvélemény előtt is ismert személyes drámáiról és politikai melléfogásairól. Kiderül, hogy különleges igényt formál az őt megillető tiszteletre, melynek okát az őt és családját gyermekkorában ért sérelmekben kell keresnünk.

Minden tragédiája és balfogása ellenére mégis az ifj. Joseph Robinette Biden lett az az integratív személy, akinek az elkövetkezőkben esélye nyílik a mai súlyosan megosztott Amerika összefogására. Osnos partnereket kereső, együttműködésre törekvő, empatikus és lojális személyiséget lát benne. Biden felelősen megfontolja, és amennyiben lehetséges, a lépéseibe legalább részben beépíti politikai ellenfeleinek a véleményét is. Osnos szilárdan a normalitás

talaján álló, óvatos centristaként mutatja be, aki a demokratáknak sem a neoliberais, sem pedig az ábrándozó szocialista szárnyához nem tartozik, azonban a politikai terveinek a végrehajtásakor nemcsak a jobboldalról, hanem az ezen két csoport felől érkező belső ellenállással is számolnia kell.

A kötethez a neves külpolitikai újságíró, Avar János – aki egyúttal az egyik fordító is – igen helyesen amolyan háttérmagyarázó előszót fűzött. Ő egyike volt azoknak, akik 1977 augusztusában a zugligeti nagykövetségi rezidencia kertjében beszélgethettek az akkor frissen újránősült szenátorral. Ez a frappáns kiegészítés teszi kerekké az összképet, és fűzi egybe a Bidenről rajzolt árnyalt portrét, valamint a választások megnyerése utáni közvetlen eseményeket.

Illő, hogy a recenzióban a szerzőről is hangozzon el néhány szó. Osnos 1976-ban született és a Harvardon végzett. 2008 óta a *The New Yorker* külpolitikai újságírója. És amit igen kevesen tudnak róla: a Budapesten 1949–1951 között követségi titkárként szolgáló és Magyarországról kémkedésért kiutasított Albert W. Sherer diplomata unokája.

Végezetül annyit mondhatok, hogy érdemes elmélyülni a 46. amerikai elnök élettörténetében, illetve igen szerencsés megoldásnak tartom, hogy az eredeti hosszú cím [*The Life, the Run, and What Matters Now – Az élet, a pálya és a mai események – a szerk.*] a magyar olvasók számára fogyasztható méretűvé vált. (Evan Osnos: *Joe Biden. A normalitás embere*, Kossuth Kiadó Budapest, 2020, 222 o.)

Szepes Erika: Az út

Sehol olyan szívfájdító, megállásra kényszerítően gyönyörűséges látkép nem tárul a távolból érkező szeme elé, mint ha a Hegyalja útról a városra nézünk, átfogva tekintetünkkel: jobban sehonnan nem látjuk éjjel a homályló aranyfényel kivilágított, díszes épületeket, a hidakon fel-felvillanó lámpafüzérek vibrálását, amely a Duna szelíd hullámain megkettőződve villózik; nappal a szélesen elterülő, sok titkot rejtő várost, amelyet óvón felügyelnek neobarokk kupolái, szecessziós tornyai – még a zord, modern, megalomániás kockaházak is. Megunhatatlanul fenséges.

És innen, a Gellérthegy lábától, Szent Gellért fenyegető keresztje alól lefelé ballagva a kecses Erzsébet hídon, végig sétálva a sok kudarcot megélt nemzeti hőseinkről elnevezett – Kossuth, Rákóczi, Thököly – sugárúton, rabul ejtenek az esztétikai és erotikus élvezetekkel csábító óriásplakátok: az egyiken óriásnő megtermett hátsóját domborítja az utcán haladók felé, a másikon egy hölgy óriáscsecsemők szoptatására kész kebleit préseli ki a melltartóból; elbűvölnek a szépséges anyagú, egyedi fazonú, női ruhacsodák, közben elkapjuk szemünket a gyakran hatszámjegyű árakról.

Az árak az első intő jelek, hogy csak órára-félórára érezhetjük magunkat világpolgárnak, hogy

azért mi nem tartozunk ide. Előre haladva a nagyjaink által kijelölt úton, minden hivalkodás ellenére szemlátomást csökkennek a fények, szűnnek a neonvibrálások, elragadtatásunk fokról fokra lankad, mert a kapualjából hideg sötétség áramlik kifelé, az ablakok töröttek, a vakolat mindenhol hámlik, az aluljárókban mocsos rongyokba burkolódzva, részegen alszanak a hajléktalanok, a tereken lépésenként kellemetlenkednek a koldusok, – egyre érezhetőbb, hogy valami káprázatból megyünk kifelé, még mindig ugyanazon az úton, az egyre sötétedő városban.

Buszra szállók, hogy hazavigyen otthonomba, a város peremének peremére épült lakótelepre. – Vazze, nem tudja azt a táskát odébb tenni? – mordul rám egy borízú basszus. Odébb teszem. Egy élelmiszerbolt előtt – Szedje már a virgácsait! – lépek le a járműről. Néhány lépés után belebotlom valamibe: kiterített hullámpapíron, meghatározhatatlan összetevőkből álló mocsokban részeg férfi alszik, a papíron felirat: MAGYAR TERMÉK. Megérkeztem. Megérkeztem hát szűkebb pátriámba, amelyről a honfoglalásunk idején oly lelkendező könyvet írtam. Itt most már nem a káprázatos világ polgára vagyok, hanem, amiként ezt az ország Hivatalos Szája mondta rólunk: panelproli. A panelprolik nem polgárok, mert polgár az, akinek minőségi igényei vannak, és ki is tudja elégíteni azokat. Nem hiszem, hogy valaha is az igényeinkkel lett volna baj. A kielégítésük módjait korlátozta, szüntette meg az a fennhéjázó hatalom, amelynek viselői káprázatosá tették a sajátjuknak érzett városrészeket – elsősorban a budai várnegyed és az ötödik kerületet. A panelprolik lakta területeken másképpen intézkedett az intézkedésre hivatott Gazda: átépíttette a területeket a saját elképzelése alapján, miszerint itt az igénytelenség lakik, tehát az igénytelenséget kell kielégíteni. Bár korántsem biztos, hogy a mi igényeink azonosak az Intézőjével, úgy döntött, hogy nem kell ide könyvesbolt, könyvtár, mozi és színház. Elég a majálisokra rendszeresen meghívott Kemény Henrik a palacsintasütőjével hőstetteket végbevívő Vitéz Lászlójával.

Teljesen átszabták a telepet: lehúzott redőnyű boltokat, befalazott ablakú épületeket látok. Egyes intézmények helyét másokkal töltötték ki: elsőként az egészségházakat, a gyermekorvosi rendelőt (helyén kutyakozmetika van), a fizioterápiát, a laboratóriumot, a röntgent és a gyógyszerterát. Ezeknek a fölöslegesnek ítélt egészségügyi rendelőknek a helyén Serleg- és Éremgyártó Kft. működik: ablakaiban csillognak-villognak a remélt aranylábú focistáknak a pénzjutalom mellé járó serlegek; a más sportokban kiválóknak érmek, vagy gravírozható üvegtáblák.

Az élhető világunk szebbé tételére idetelepült szolgáltató hálózatok, a bérleti díjak belvárosi árakat közelítő magassága miatt, el-elmaradoztak; elmaradtak az ismerősöket köszöntő beköszönések is: – Csókolom, csak egy nadrágfelvarrást kérnék!; – Szia, kockás füzet kéne! ; – Jó napot, János bácsi, meg kéne sarkalni a cipőmet!; – Zsuzsikám, holnapra egy dögös frizurát szeretnék! –. Javítani ma már semmit nem lehet, ki kell dobni és újat venni a Csodapalotában. A piaci, utcasarki csevegések, beszélgetések megszűntek, a lakótelep egy időre néma lett. A telefonfülkéket kitépték a betonból, pedig még nem hogy mobiltelefonja, de vonalas készüléke sem volt mindenkinek. Elsősegélyhívó vonal? Tessék csak jó hangosan kiabálni!

De nem hagytak minket ellátatlanul. A megszüntetett kis boltok helyett kaptunk Nemzeti Dohányboltokat, amelyekben nem a régi trafikokban dolgozó, kedves ismerőssé vált, leszázalékolt, beteg emberek keresték a rokkantnyugdíjukat kiegészítő pénzüket, hanem húsz és harminc év közötti, a kereskedelemhez egyáltalán nem értő, lehetőleg szőke és kékszemű leányok kaptak állást. A boltok sűrűségére vonatkozó, az egyik dohánybolton kifüggesztett határozat

szerint „a rendelkezés akkor minősül megtartottnak, ha a dohányboltok (egymáshoz legközelebb eső) bejáratának középvonalától számított legrövidebb, szabályos közlekedési útvonal hossza eléri vagy meghaladja a 200 métert.” Így. A mi Nemzeti Dohányboltjaink egymástól legfeljebb ötlépésnyire vannak, az eladók egy család rendkívül hasonló tagjai, ha benyitunk az egyikbe, azt hihetjük, hogy itt már jártunk az előbb. A boltok közti helyet mindenütt kocsmák és kaszinók töltik ki. A törzsvendégek kedvéért kihelyeztek az utcára, a bolt elé néhány rozoga vasszéket meg egy hokedlit – ezt asztalnak –, ne kelljen a cigarettájukkal ki- bemenni a pofa sörért. Nem épültek mindenütt kocsmák, egyrészt mert kellett a hely a gyrososoknak, lángososoknak, pizzériáknak, másrészt mert kellett a hely a verekedőknek is: a Pofa Sör kocsmá törzsvendégei ilyen kis helyen szokták összemérni roskatag állapotukban is duzzadó erejüket a Macskajaj kocsmá bennszülötteivel. Az erőfitogtatást az újmagyar nyelv fejleményei kísérik: – Hogy azt kapd be, amire gondolok!; – Ne parázz, úgyis a beledből fog kijönni az, amit agyvelőnek gondolsz!; – Na, ha ezt megnyered, mehetsz szopni, nyalni, gombot varrni! – Riadtan nézek körül, nincs-e kiskorú a közelben, nem mintha ugyanezeket nem hallaná otthon, valamely viszály közben („Hiába zargatsz le a piacra, már nincs pénzem füstölt csülökre; – Mert ronda és öreg vagy, és befizetsz, hogy megkúrjanak, бүdös kurva!” – az ablakból kiszűrődő esti enyelgés nem az egyedüli ebben a hangnemben.)

A panelproli – főként a panelproliné – is szeret öltözködni, ezért kedveskedtek nekünk az ősidőkben kis butikok ízléses, szép, de megfizethető divatdarabokkal. Idővel az ő bérleti díjaikat is olyan magasra emelte a Ház Ura, hogy a jobbára nyugdíjuk kiegészítéséért a boltvezetést vállaló hölgyek kénytelenek voltak a boltokat megszüntetni. Ugyanígy a függönyárus, a lakberendezési tárgyakat helybehozó, jó ízlésű úr, akinek mindannyian hálásak voltunk, hogy nem kell a várost bejárni egy-egy kívánatos darabért. Mindezek helyett útjelzőkkel irányítanak a plázákba, korunk fényűzésének templomaiba, ahol valóban kínálnak mindent, széles választékban, elég jó minőségben is, de a kiskereskedelmihez képest tízszeres áron. Van tükrökkel, fényesített rézzel, kristálycsillárral ékeskedő édességboltunk – nassolási igényeinket kielégítendő, - de nincs benne, se mellette se mosdó, se kézmosó, – tisztálkodási igényeink nyilván nincsenek. Így a kutyasimogatásból, homokozóból betérő, vagy csak az aszfalt kincseiből szemezgető gyerekek amúgy natúr foghatják meg a tölcséért vagy a tortaszeletet.

A bölcsődék nagy része bezárt, nem mintha nem volna elég kívánatos csecsemő, de nincs elég gondozónő. Az óvodákkal ugyan ez a helyzet: a harmadrészük üzemel teljes létszámú gyerekekkel és az óvónői szükséglet harmadával. Az üresen maradt épületek egy részéből fitness szalon és konditerem lett, egy másikból APEH – (bocsánat:) NAV iroda, a zártabb helyeken állókból zálogház és tévétársaságok irodái minden mennyiségben. A nyomdaipari szakiskola e célra rendelt épületeit eladták, a szakiskola, amely egyetlen helybéli továbbtanulási lehetősége volt a nyolcadikat gyengén elvégző gyerekeknek: elköltözött a harmadik kerületbe. Az épületeket először a kínaiak vették meg magyar-kínai tannyelvű általános és középiskolának, velük nagyon jól meg lehetett lenni: szemben velünk az épületeik, ráláthattunk az életükre: tiszta, rendes udvar és tornapálya, a lépcsők-ablakok tiszták, a gyerekek kicsöngetéskor, kézen fogva, párosával együtt mentek át a szemközti buszmegállóhoz. Aztán változás történt: az intézmény felét át kellett adniuk az araboknak, szintén iskola céljára, de a szimbiózis nem volt életképes: hangosak, piszkosak és rendetlenek voltak, tönkre tették a kínaiak rendezett területeit is, a füvet szétrúgták, a kosárlabda hálóját iskolatáskáikkal célozták meg. A kínaiak nem csináltak ügyet a dologból, megvették és felújítottak egy kisebb iskolát, és most ott élnek csendes, tiszta és elzárt életüket.

Az emberek világuk egyre élethetlenebbé válásával egyenes arányban váltak türelmetlenebbé, gorombábbakká. A piacon a lökdösődés, kiabálás, veszekedés mindennapos: veszekszenek egymással a konkurens eladók, ki merészeli a hónapos retket 20 Ft-tal olcsóbban adni, veszekszenek és tülekednek a vásárlók, ki szerzi meg a 20 Ft-tal olcsóbb retket. Közben az utcán szakadatlan szirénázás: a mentők azért, mert a töredezett köveken, járdákon sok a baleset, főként a lábtörés, de a kocsmából is esnek ki fejjel előre a „tajt” részegek. Tűzoltó is gyakran ninózik, mert sok idős néni otthon a gázon pattogatja az eladni való kukoricát, és ebből sok lakástűz keletkezik, s ha nem veszik észre, kiég az egész emelet. Déli 12-kor a rendőrautók sorban szirénáznak: mennek ebédelni.

Az így átrajzolt városrészt át is kellett nevezni. A feladat elvégzésére kijelöltek egy alig húszéves párt-aktivistát, akinek első dolga volt, hogy a lakótelep fő utcájának, ahol mi is lakunk, új nevet adjon, mondván: – Nem járja, hogy egy moszkovita legyen új világunk névadója! – A házbéliek megbíztak, hogy tárgyaljak a „taknyossal” (ahogy ők mondták, én a legnagyobb tisztelettel közeledtem felé), mégis én vagyok a tudor, én értek a nyelvén. Hát nem nagyon értettem a nyelvén, ő meg az enyémen. Győzelmével végződő tudományos vitánk a következőképpen zajlott: – Miért nem lehet a főútvonal névadója Hevesi Gyula? – Mert egy rohadt moszkovita volt. – Nem moszkovita volt, hanem fejlesztő mérnök, és nem Moszkvában élt, hanem a Gulágon. – Az mindegy. Szovjetunió ez is, az is. – Ha magának mindegy, esetleg tegyen egy körutazást a Szovjetunióban, menjen el Moszkvába majd a Gulágra, és maradjon is ott.

Itt ért véget diplomáciai küldetésem: az utcát a teljesen érthetetlen és értelmezhetetlen Nyírpalotának nevezték át. De nem jártak jobban a közönséges szocialista pártmunkások sem: megszűntek a Frankovics Mihály, a Doktor Sándor, a Martos Flóra és a Cservenka Miklósné utcanevek is. Helyettesítésük vagy teljesen semleges köznevekkel (Kőhíd utca, Fő tér), vagy valamilyen földrajzi hely (Szerencs, Páskompark, Bánkút), vagy mitológiai alakok (Apollón, Neptun) névvel történt. Az egyik iskola melletti remek játszóteret legyalulták, mesterséges dombot emeltek a helyére, a domb tetejére durva szikladarabokat helyeztek el (mini-Stonehenge), a dombot körbeültették csenevész fácskákkal, a fácskák alá japán bölcsességekkel („Mélyedj el magadban, ne tekints a világra”, „Csak egy tálka rizs naponta az egészség”) ellátott kis fatáblákat szúrtak a földbe. A megújított kis világot „Meditációs Park”-nak nevezték el, zárható kerítéssel körítették. Elkészülésének tíz éve alatt még senkit nem láttam ott meditálni, én néha lejárók olvasni, mert tökéletes csönd van. Ahelyett, hogy az iskolából kiszabaduló gyerekek – mint korábban – lerohantak volna a játszótérre, hintázni, focizni, akár verekedni is. De meditálni az istennek sem akarnak.

A környéken hat működő templom volt, emellé emeltek most egy hetediket, ami olyan, mint egy erődítmény: csupa kő, csupa szöglet, ablak sehol, egy hatalmas harangtoronnyal, ami nem toronyhoz hasonlít, hanem egy monumentális lóálláshoz. A tetején eget verdeső kettős kereszt – talán ettől vált ökumenikussá az új építmény. Nevét Boldog Salkaházi Sáráról kapta – így talán többen megismerkednek a mártírral –, és erre a névre keresztelték át a Száraznád utcai Fogyatékkal Élők Iskoláját. A névváltoztatás következtében egyházi iskolának minősülve lényegesen nagyobb támogatást kap, mint „gyógyós” korában.

Megváltozott a táj képe is. A hajdani csendes, kellemes, árnyas parkokban pihentek és beszélgettek az idősek, akiknek ez volt a nyaralásuk, és ide hozták levegőzni és a természettel

ismerkedni gyermekeiket a fiatal anyák. A régi parkok padjait mostanra birtokba vették a hajléktalanok, akiket tíz éve kiűztek menedékükből, a kiserdőből, ahol hullámbádog kalyibákban éltek. A hullámbádogot beolvasztották, el nem szállított motyójukat felégették. A padokon aludtak, volt, aki éjjel, volt, aki nappal, ki mikor fáradt bele a kukázásba, fémdobozok gyűjtésébe. Ám a Rend szigorú Őrei gondoskodtak róla, hogy mocskos ruhájukkal és mosdatlan testükkel ne érintkezzenek a padokkal, ezért a kétszemélyes ülőalkalmatosságokat középen megfelezték egy plusz karfával, hogy ne tudjanak kinyújtózkodni rajtuk. A hajléktalanok azonban kényszerből voltak leleményesek: megtanultak felhúzott térdrel aludni, és így továbbra is a padokon tölthetik pihenőjüket.

Hajdan árnyas parkjainkban a Hatalom öncélú utasítására sok-sok fát kivágtak. Már ez is elég fájdalmas látvány. De még döbbenetesebb a kép, ha nagyobb utat teszünk meg a telepen, parktól parkig, ahol végig a földön hatalmas, kidőlt fák fekszenek, amiket nem emberkéz terített le, hanem valami titokzatos erő: száraz ágaik mindenfelé meredezve valami kozmikus pusztítás látomását keltik. Ahogy nézem, ismerősnek tűnik a kép. Gondolkodom, hol olvastam ilyesmit. Aztán eszembe jut az Óza apokaliptikus képe, ami szintén egy fapusztulás leírása után következik: „Hosszú, tömött sorokban tülekednek a népek a ciklotronnál. Profilaktikus kezelés, jöhet a következő. Szétszedték őket, aztán összerakták.” Na igen. Voznyeszenszkij az Ózát 1964-ben írta, a korántsem biztonságosnak hitt Dubnai Atomkutató Intézet fenyegető árnyékában. Még csak nem is Csernobil után. Voznyeszenszkij legalább adott valami tudományos-fantasztikus magyarázatot a leírt pusztulásra. De miért pusztultak el ezek a fák, ahol atomerőműnek még csak nyoma sincs? Amíg botladozom a kidőlt törzsek és fenyegetően szúrós ágak között, eszembe jut, hogy a 2000-es évek elején volt egy országos, nagy vita a betonpanelek szigeteléséről. A vita lényege nem vált publikussá, úgy vélték, ránk csak az tartozik, hogy kifestik a házakat tarkabarkára, és közben kicserélik a panelek közti tömítéseket.

A munkálatokat szokatlan gyorsasággal végezték: kifűrészelték-kivágták a falak közti betonszigeteléseket, és poliuretán habbal helyettesítették. Amíg a munka folyt, a kivágott betontömbök óriási zajjal puffantak a földre, és olyan mennyiségű szálló por szabadult ki belőlük, hogy még hetekkel később is látni lehetett a vízszintes felületeken a porlerakódásokat. Ahogy felidéződött bennem a mindent ellepő por látványa, éreztem, meg kellett állnom. Az elválasztó elemek ugyanis azbeszttől voltak. Az azbesztet 2000 óta a legerősebben rákkeltő anyagok közé sorolták. Amíg a falak között volt, onnan sugárzott, most, hogy kiszabadították, szabadon terjed a levegőben, helyet követel magának az emberi tüdőben, az egész testben – és lám, még a fában is. Krákogni, harákolni kezdtem. Hiába, hipochonder vagyok én is, mint oly sok ember.

Nem éppen vidám gondolatok között lépegetek a kipusztult fák között. Kikerülök a parkból, és még mindig ugyan azon az úton, ami Gellért püspök keresztje alól egyenesen ide vezet, a piac előtti bódésor jön utamba. Mindenütt választási óriásplakátok, molinók, kisebb állványokra ragasztott programok. Zaj, ordítás, bűz, fémdobozok csattanása a járdán. Egy részeg most adja ki, amit az előbb benyakalt. Körülöttünk mindenhol honatyák emberfelettire nagyított portréi, félrehúzott szájú, alattomos vigyorok. A képek alatt hazug, uszító, gyűlölködő jelszavak. A törzsivók most valamin összekülönböznek, válogatott anyázások és még durvább szidalmak hangzanak. Nem lehet kivenni az ordításból, mi a veszekedés tárgya. Akkora színházat rendeznek, hogy az arra járók megállnak és bámulják őket, figyelik a végkifejletet. A sarkon fekete bőrdzsekis, hátrafordított baseball-sapkás kamaszok is nézői a jelenetnek. Ők nem részegek, csak cigarettáznak. Már vér folyik, a hallható reccsenésekből következtethetően ruhák repednek,

szakadnak. Valaki bevág a verekedők közé egy bontott üveg sört. Az ordítás erősödik, egy verekedő már a szennyes járdán fekszik. Ellenfele rátérdel a mellére, és úgy csépli az arcát; az orrából egyre jobban dől a vér.

– Üdvözlét a győzőnek! – hallik a sarokról. Durva röhögés követi.

Stancsics Erzsébet: „Sajtószabadságról nézetei egy rabnak”

(„Hallja kend, Tánacsics!”)

Mottó: „Csak az nem felejt, aki azt is méri, honnan indult el, és csak az nem téved el, aki sose felejt”

Darvas József

Nincs olyan település Magyarországon, amelynek egyik utcáját, terét ne Tánacsics Mihályról nevezték volna el. Ennek oka az 1848-as forradalomból ismert szerepe, amiről az iskolákban egyre kevesebbet tanítanak az ifjúságnak. Általában már csak annyit tudni róla, hogy „kiszabadították a börtönből”; arról, hogy miért is volt ott, mit csinált addig, mivel vétett kora politikai cenzorainak, már nem szól a tankönyv.

Újságíró barátomtól, aki szerényen csak „segédfogalmazónak” titulálja magát, e sorok megírásához nagyon sok támogatást kaptam. Úgy véli, a Tánacsics család ivadékának nem szabad hagyni magában porosodni mindazokat az információkat, amit a nagy forradalmárról el tudna mondani az olvasóknak. Neki köszönhetem az országosan is egyedülállónak számító, sehol fel nem lelhető könyvecskét: a Tánacsics írta *Summáriumot*, amelyet nekem ajándékozott. Szerinte nem szép dolog, hogy Tánacsics Mihály János nevű testvérének ükunokája hallgat a családjáról!

Engedtem unszolásának, és belefogtam egy – szerintem ma is és még nagyon sokáig – aktuális témába, amely legfeljebb csak a március 15-i ünnepeken kerül megemlézésre, az is a 12 pont kapcsán. Pedig érdemes boncolgatni, honnan is ered az „írástudók” régi vágya, álma, igénye és végül követelése: a *sajtószabadság*?

Mondhatnánk, nem szerencsés, hogy ebben a témában pont egy olyan politikust szedek elő, akinek napjainkban korszerűtlen a nyelvezete, témája időszerűtlen (?), terjengős példabeszédekben fogalmaz. Párhuzamot vonni a XIX. és XXI. század problémái között Tánacsics által? Ugyan...

Azért mégis megpróbálom. Talán mögöttem áll nemcsak „segédfogalmazó” újságíró kortársam biztatása, hanem az olvasók egy részének érdeklődése is. Mit lehet kihozni a mai celebcentrikus világnak ebből az 1799-ben, Ácsteszéren született jobbágygyerekből, aki először

takácsinas, majd segédtanító lett a falujában... Hogy innen kimozduljon, egy hajdú botozására volt szükség, amit egy jobbágyrobotban végzett munkájáért kapott a hátára. Elindult hát egy szál ingben-gatyában Pest-Budára, ahol elvégezte a Képezdei Tanfolyamot (a Tanítóképző őse), majd a 6 gimnáziumot. Aztán 29 évesen beiratkozott az egyetem jogi karára, amit abba kellett hagynia a pénzhiány miatt. Ennyi elég is az előzményekből...

Arról, hogy nála a szegénység és műveltség mennyire nem zárták ki egymást, szintén keveset tudunk. Táncsicsnak nem egy írása Rousseau hatását tükrözi, akinek műveit a 1820-as évek végén ismerte meg. Amikor 1836-ban könyvtárát elzálogosítani kényszerült, értékes francia gyűjteménnyel rendelkezett. Például Voltaire összes műveivel eredeti francia nyelven (56 kötet), Volney és Rousseau munkáival, Georges Cuvier fejlődéelméletével stb. Felmerül a kérdés: honnan volt erre pénze? Mint életrajzában mindenhol olvashatjuk: gyakorlatilag egész életében éhezett, télen fázott, nem ivott és nem dohányzott. Létezhet ma ilyen ember? Aligha...

„Habent sua fata libelli” – a könyveknek sorsa van. Nyilván ennek a könyvének is. A *Sajtószabadságról nézetei egy rabnak* című munkájának fedőlapján ez áll: 1844 Párizsban Amyotnál. (Valójában Lipcsében látott napvilágot, csak a nyomdász óvatossága miatt került más impresszum a könyvbe.) A 83 lapos, fűzött könyv 1962-ben került az újvidéki Magyar Tanszék könyvtárába, a véletlennek köszönhetően. Nem sikerült kideríteni, hogy került oda, mivel könyvárús forgalomban nem lehetett hozzájutni. Maga Táncsics így ír a könyvről:

„Kendtek, munkás barátaim, nem igen ismerheték még könyvecskéimet, mert a’ távol vidékekre, kivált pedig falubehyre éppen nem juthattak el, tehát ismertetésül megemlítek itt kettőt-hármat, aztán meg közlök is belőlük valamit, hogy megítéltessék kendtek, mit foglalnak magokban:

Sajtószabadságról nézetei egy rabnak. Ára 30 ez krajcár. Kaphatni Magyar Mihál könyvkereskedésében, a barátok piacán, egyetem és Kalap utca sarkán. Mutatvány:” Meg kell jegyezni, hogy ekkor még **Stancsics Mihál** néven publikált. (Névváltoztatására 1848-ban került sor, mert legkisebb lánya nem tudta kiejteni ezt a nehéz, horvát eredetű nevet. Az ő kedvéért rövidítette le **Táncsicsra**, és az akkori, új helyesírás szerint került a keresztnév végére a ma is használatos **LY**.)

Bár Táncsicsnak égető szüksége lett volna pénzre, nagyobb célt tűzött munkája elé. Így ír róla: „Az akkor éppen országgyűlésen együttlévő ts. karok és rendek között a követek tábláján aképp osztám ki, hogy mindenik követnek egy példány okvetlenül kezébe jusson.” A könyv nagy feltűnést keltett, de nem érte el célját, mert „a táblabíró követek még nem érezték a sajtószabadság szükségét, üdvös voltát”. Táncsics olyan jól megszervezte a könyv szétosztását, hogy a hatóság semmi nyomra nem bukkant, melynek alapján kideríthették volna a szerző kilétét. A könyv azonban más úton lett ismertté. Kossuth mutatta be őt Wesselényinek, amire így emlékszik vissza: „...mondá Wesselényi, hogy a *Sajtószabadság c. munkám után lelkemet régen ismeri; mert bár nevem nem állott a könyv címén, de köztudomású, hogy én írtam és sajnálkozását nyilvánítá, hogy a könyvnek nyomtatott példányát nem bírta megszerezni, hanem úgy kellett leiratnia.*” Ezzel együtt a forgalomban lévő példányokat a cenzúra elkobozta és megsemmisítette.

Vörös Antal *Táncsics Mihály kiadatlan cikke a sajtószabadságról és a cenzúráról* című tanulmányában rámutatott arra, hogy a „...Táncsicsot ért sérelem nem holmi egyéni ügy, hanem nemzeti sérelem”. Dessewffy szerint a szabad sajtó kérdése mélyen érinti a társadalmi szabadságot, az államok értelmi, erkölcsi és műveltségi fejlődését. Ebben az időben Kölcsey is úgy gondolta, hogy még nem érett meg a helyzet a sajtószabadságra, „és az éretlenül szakasztott gyümölcs vajmi fanyar és vajmi

romlandó”.

Ez a munka számos reakciót, főleg támadást váltott ki. Azt bizonygatták, hogy a népek boldogulása nem a sajtószabadságtól függ, hiszen tökéletes sajtószabadság még sehol a világon nem létezik (!). Táncsics híres röpirata, a *Sajtószabadságról nézetei egy rabnak* már a teljes sajtószabadságért száll síkra. Mindössze 15 nap alatt írta meg munkáját. A sajtószabadság hiányáról ezt írja indoklásában: *„Így nem emelkedik hazánk hirtelen divatvirágzásra igaz, de ne is kívánjatok virágzást, mielőtt még a’ fának magja sincs elültetve... ...a magyarnak szabadsága nem csak nincs, de még a’ szabadság eszméje sem szülemlett meg...”*

Természetesnek tartotta az ember kommunikációs igényét, a közlési vágyat. Ez a vágy hozta létre a sajtót. A cenzúrát Táncsics a legnagyobb bűnnek tartotta, s több külföldi szerzőt idézett, akik a sajtószabadság mellett emelték fel szavukat. Ő is azt bizonygatta, hogy a szabad sajtó nem véthet, mert általában ott emeli fel hangját, ahol már a visszaélés, a vétek megtörtént. Ahol a sajtó szabad, ott nincs szükség sajtótörvényre. *„...mert mire való volna a’ természetben az igazság, ha azt ki nem mondanók? És kinek kell azt szemébe mondani, ha nem az embernek?”*

1846 őszén, könyve megjelenése után elfogatóparancsot adtak ki ellene. Kossuth is segítette, hogy vidéken meghúzódjon. Rövid ideig Batthyány Kázmér horvátországi birtokán talált menedéket. Itt fogták el 1847-ben. Valós vétségek hiányában a könyveiben kifejtett szabad gondolkodása miatt került fogságba. Március 15-i kiszabadítása szimbolikus volt, hiszen sajtóvétségért volt bebörtönözve, s az 1848-as forradalom legfontosabb céljának éppen a sajtószabadság kivívását, a cenzúra eltörlését tartjuk. Hamarosan kiderült, hogy az 1848-as sajtótörvény nem azt eredményezte, amit Táncsics megálmodott, és beigazolódott, hogy a *sajtószabadság csak azoké, akiké a sajtó...*

Ne gondoljuk persze, hogy Táncsics munkássága csak politikai, népképviselési és jogi területre korlátozódott. Műveinek gyűjteményes kiadására csak halála után került sor, amelyek műfajilag tartalmaztak életrajzi emlékeztést, személyes vallomást, állambölcseleti, nevelési fejtegetést, politikai hitvallást, gazdasági értekezést, földrajzi és jogi ismeretterjesztést, szülő nők számára készült orvosi tanácsadást, munkások és „gyárnokok” vitáját stb. Igen kevés verset is írt (magam kettőt derítettem fel), amelyek a hazafiassággal foglalkoznak. Mivel „zavartalanul” csak ott ért rá, a börtönben írta őket.

Ha Táncsics még élne, hozzá most is igen közelálló témákat találhatna, mert őt csak a valóság érdekelte. Munkáival, könyveivel, röpirataival betekintést enged azoknak a társadalmi és birtokpolitikai viszonyoknak az előtörténetébe, amelyeket a XX. században Móricz Zsigmond remekművei tényszerű hitelességgel ábrázolnak. Aztán – Táncsiccsal kezdve – lassan eljutunk napjaink problémáihoz is...

Befejezésül engedtessek meg leírnom Táncsics örökérvényű gondolatát, amely megszívlelésre lenne érdemes a XXI. században, még ha ez – sajnálatos módon – most utópiának is tűnhet...

„Én mindenkor, mindenben szigorú igazságot követeltem, elveim ebben szilárdultak meg, ez nekem második természetemmé vált, ezt keblemből semmi hatalom ki nem irthatja soha.”

Délibáb

Krúdy Gyula: A lyukas tallér

Künn zúgott a téli fürgeteg, a vihar kévékben sodorta a havat, a szél legszilajabb melódiáit vette elő, és a távoli erdőből, amely ritkás tölgyfáival mint valami hegyoldali temető feketéllett idáig, olykor tompa farkasüvöltést hozott a szél. A tél vad dühe tombolt a határszéeli kis vendégfogadó körül. Itt állott egymagában a kis fogadó a hegynyeregben, azon az úton, amely Lengyelhonba visz. Máskor zajos szokott lenni a kis tanya az utazók, vásárosok lármájától, ebben az istenitélet-időben, amely napok óta dühöngött a hegyek között, csupán két vendége volt a csárdának. De az a kettő fölért egy tucattal. Egy zsoldos katona volt az egyik, aki a harmincéves háború utolsó tíz esztendejét végigszolgált. Bejárta a fél világot, és most hazafelé igyekezett, Magyarországra, megnézni, kik élnek még azok közül, akiket valamikor itt hagyott. Tagbaszakadt, vállas ember volt a katona; az arcán egy akkora sebforradás, hogy elég lett volna három embernek. A köpenyege rongyos volt és fakó, mint a vénember kedve. A csizmája hajdanta szép lovagsizma lehetett, de mikor a zsoldos katona a lábára húzta ezt a csizmát, akkor már annak csak a neve volt csizma. Tollas süvegét a világért se tette volna le fejről, nyilván büszke volt a tollaira, és gondtalan jókedvvel húzogatta elő a tallérokat a tarsolyából. Az ő mesterségének nem árt se a jégeső, se a földrengés: katonára mindig szükség van, háború nélkül nem élhetnek meg a királyok. Ugyanezért ő volt a vendéglátó gazda, és minden jóval traktálta az útitársát, akit ugyancsak a vihar vert ebbe a kocsmába.

Az útitárs egy rongyos barát volt. Nagy fejű, nevetős arcú, harsogó kacagású ember volt, aki módfelett és nem minden céltudatosság nélkül mulatott a zsoldos katona mókáin. Rengeteget kacagott, és sokszor kijelentette, hogy a katonánál derekabb férfiút nem ismert még eddig. Afféle kopott, csavargó barát volt, akit minden kolostorból kidobtak; ahonnan ki nem dobták, onnan magától elment. Az egész tudománya néhány latin imádságból és mondásból állott. A katona nem tudott latinul, annak mondhatott, amit akart. A katonát Lőcsei Jánosnak hívták, a barátnak csak Petrus volt a neve. A másik nevét tán maga is elfeledte már.

A nyitott kandalló mellett bort főztek, és nagyokat ittak a kupákból. Ha megunták a bort, leheveredtek a fal mellett álló padokra, és jóízűt aludtak. Felébredvén, újra borfőzéshez láttak, mert a téli vihar, ahelyett hogy csillapodott volna, óráról órára növekedett.

A harmadik napon, amikor Lőcsei János már mindent elmondott, amit messzi külszörszágokban látott, Petrus is kifogyott az istentelenségekből, parázna mondásokból, amelyekkel addig a katonát mulattatta, egyszerre unatkozni kezdtek. Ímmel-ámmal ittak, a katona sokszor kibámult a fürgeteges tájra az ablakból, amely nem volt nagyobb, mint egy misemondó könyv táblája. Nagyokat ásított, hogy egész teste megrázkódott bele. Hatalmas fogsora volt, amelyből kettő hibázott elől.

– Hol verték ki? – kérdezte a barát a fogakra mutatva, amikor a zsoldos befejezte a hosszú ásítást.

– Magdeburgban egy Wallenstein huszár – felelt unottan a katona.

– Persze, valami szoknya miatt? – firtatta a barát, hogy mesélésre bírja a katonát, emígy újabb tallérokat csalogatván elő. De a katona nem is felelt erre. Megunta már a kérkedést a rongyos barát előtt.

A barát ekkor a csuhájába nyúlt, és onnan egy csomag kerek szélű kártyát húzott elő. Tréfás mosollyal tartotta Lőcsei János elébe.

– Hát ha olyan sok földet bejártál, ismered-e ezt?

A zsoldosnak megvillant a szeme.

– Mért nem mutattad eddig, te kutyafülű? – esett neki a barátnak. – Most már tudom, hogy mi a bajom. Játszani szerettem volna, s nem volt mivel játszani.

– Hát velem játszhatsz – felelt Petrus. – Én éppen úgy ismerem a kártyát, mint a bibliát.

Megcsördített néhány rézgarast, amely mintegy varázsszóra került elő a csuhából. Majd bűvészi ügyességgel keverni kezdte a kerek lapokat, amelyekre lovagok, barátok, fejedelmek és apácák voltak füstve. Ott volt egy lapon a pápa képe is. A pápa elütött mindent, az volt a legnagyobb kártya.

A katona tallérokat vett elő, majd kihúzta széles kardját, és a meztelen pengét az asztalra fektette.

– Minek az? – kérdezte a barát.

– Hm, mi így szoktunk játszani a táborban. Aki csal, annak nyomban le szoktuk vágni a kezét. Ez a törvény a játéknál. Egy olasznak mind a két kezét levágtuk. Mert a bal kezével éppen úgy csalt, mint a jobbal.

Petrus kelleetlenül vonogatta a vállát.

– Nem igazság – mormogta. – A ravaszokat meg kell jutalmazni, nem pedig büntetni, mert a ravaszság isteni adomány. Mózes is ravasz volt, pedig ő próféta volt. És Bonifácius vajon nem a ravaszságának köszönheti, hogy szentté avatták? Az öreganyját égettette el máglyán, amelyet neki raktak. És Bonifácius másnap megjelent az emberek között.

A zsoldos nem jött zavarba.

– Hát olyan szentről tudsz-e, Petrus, aki hamisan kockázott volna? Hogy ólmot rejtett volna a kockája belsejébe?

Petrus összeráncolta a homlokát. Majd őszintén felelt:

– Nem, eddig olyan szentről nincs tudomásom. Ha csak engem szentté nem avatnak egykor!

– Keverd a kártyákat, barát, és vigyázz a kezedre – mondta a katona, és nagy figyelemmel fogott a játékhoz. Természetesen Landsknechtet játszottak, a játékoknak ezen öregapját, amelyet a hagyomány szerint egy angol királynő talált volna ki.

A sors a katonának kedvezett.

Hamarosan elnyerte a barát garasait, később ezüstolvasó, ezüstbutykos került elő a csuha mélyéről. Sarkantyú és breviárium, karneol mentegomb és ezüsttükör kerültek napvilágra. A barát

kegyetlenül veszített.

– Az ördög tréfál velem! – kiáltott fel, amikor minden értéktárgyából kifogyott. Hiába kutatta át a csuhát. Nem talált abban már semmi, mint egy lyukas magdeburgi lázsiást, amivel előzőleg a katona ajándékozta meg. Mert a lázsiás hamis volt.

– Tartod a lázsiást? – kérdezte Lócsei Jánost Petrus.

A katona elnevette magát.

– A lázsiás legyen a tied, nekem csak bajt hozott mindig. Hanem a csuhádat, Petrus, azt megtartom.

A barát habozás nélkül levetette rongyos csuháját. A katona nyert, a barátnak már nem volt csuhája sem.

– Elég is volt már a játékból – mondta a katona, és vitézi öltözete fölé öltötte a barát ruháját, míg az dideregve húzódott a tűzhely mellé.

A zivatar másnapra sem csillapodott. A hó befűtta a hegyeket-völgyeket, olyan volt a táj, mint egy nagy, fehér temető, ahol meghalt minden élet. A kártyák ott feküdtek az asztalon. A katona unatkozva nyúlt utánuk.

– Tedd be a lázsiást, barát – mondta –, megtartom.

Petrus előkereste a papucsából – máshová immár nem rejthette – a pénzdarabot, és a szerencse Petrus felé hajolt. A kacér Fortuna elpártolt a katonától, és a papi férfiú mellé szegődött. Előbb a tallérok vándoroltak át a baráthoz, majd a katona tollas fövege, csizmája és vitézi öltözete. Csupán a lyukas lázsiás maradt meg a katona birtokában, mert az a játék folyamán hozzája került, és a barát nem akarta többé elfogadni.

– Megyek is már az utamra – mondta a barát a játék végeztével, és a csuha alá felkötötte Lócsei János kardját, felhúzta csizmáját, még a tollas kalapot is fejére tette, míg a katona pőréen húzódott a tűz mellé, és a lyukas lázsiást markába szorította.

A barát elment volna, ha a zivatar engedi. De a hófúvás nem engedte egy tapodtat sem a fogadóból. Ott maradt, és bibliai idézetekkel vigasztalta a katonát.

– Gondolj Jóbra, cimbora, akinek inge se volt, mégis megvolt. Neked pedig inged is van.

A katona csak a fogát csikorgatta, de nem szólt semmit. A barát lefeküdt, és úgy horkolt, hogy harsogott belé a kocsmá. Addig sohasem horkolt. Addig csak a katona horkolt.

Másnap mondja a barát.

– Az a lázsiás Magdeburgba való, ahol én gyerekeskedtem. Tedd be, vitéz, hadd tartom meg! S a kártyához nyúlt.

A katona pedig a lyukas lázsiással visszanyerte kardját, csizmáját, jó pengő tallérjait – sőt övé lett ismét a csuha is. A barát ült a tűz mellé, papucsában a lyukas lázsiással...

Mi lett végül a lázsiással és a többi hozzátartozó dolgokkal? – kérdi a nyájas olvasó.

Hát biz én azt nem tudom megmondani, de még az a középkori legendás könyv sem ad erre a kérdésre kimerítő feleletet, amelyben ezt a történetet olvastam. A legendás könyv szerint száz

esztendő múlva is arról beszéltek jámbor utazók, hogy a határszéli vendégfogadóban egy öreg zsoldos katona és egy vén barát Landsknechtet játszanak. Lehet, könnyen lehetséges, hogy még mindig ott ülnek, mindig játszanak. Az ördög megtréfálta őket, egy lyukas lázsiásba bújva. – Vagy talán a kártyalapokban lakik az ördög?

George Gissing: Egy lány a portáról

Húsz éve is annak, hogy hogy Rockették a brenti kastélyban szolgáltak portásként. Kezdetben Rockett kertészkedett, felesége pedig, egy boltos lánya, aki sosem szolgált háznál, oly magasztos szerénységgel tette a kötelességét a kapuban, amellyel igencsak kedvére szolgált azon jelentős személyiségeknek, akiktől függött. Sir Henry idejében a lehető legnagyobb megértés uralkodott a kastély és a portásék közt. Noha Rockett idővel megrokkant, s már alig dolgozott valamit is, azért a család a kellemes otthonban maradhatott; Sir Henry halála után az örökös, egy unokaöcs sem háborgatta őket. Ám az új uraság idejében mégsem úgy mentek a dolgok, ahogy korábban. A középkorú Sir Edwin Shale bolondul nőszült fiatalságában; a felesége uralkodott rajta pörölve és áskálódva, egyetlen lányuk, Hilda pedig oly elszántan szokta követelni a jogait, hogy Sir Edwin talán csodálta is volna, ha nem mindig Lady Shale-t látja benne.

Míg Sir Henry idejében gyermektelen volt a kastély, a portáslak egy fiú és két lány születésére lehetett büszke. A mihaszna ifjabb Rockettet még a méltóságos úr tanácsára tengerésznek adták, azóta nem is okozott semmi gondot a szüleinek. A kisebbik lányból, Betsyből, anyja derék segítője lett. Betsy nővére azonban már kora ifjúságában kifejezésre juttatta, hogy a portásság nem elégíti ki ambícióit. May Rockett szemrevaló lány volt, de elméjével még jobban kitűnt, amelynek élet köszörülte is mindenben, amin csak tehette. Nincs az a falusi iskola, amely annyi ismeretet és nézetet ültethetett volna a fejébe, amennyivel tízéves korában dicsekedhetett; sem az a városi líceum, amely oly sok tudománnyal övezett volna bárkit is tizenhét éves korában, mint aminőre ő tett szert. Noha a rokkant kertész és felesége ellenezte, hogy May felsőbb tanulmányokba kezdjen, Sir Henry a kedves, idős Lady Shale-lel együtt ezt látta a leghelyesebbnek: nyilvánvalónak tűnt, hogy a lány nem fogja holmi alantas állással beérni; vagy így, vagy úgy az eszéből kell megélnie. Mire Sir Edwiné lett az örökség, Miss Rockett már vállalhatott is nála nevelőnői állást, bár a szüleinek megmondta, hogy ez persze csak félmegoldás, innen már a halványan körvonalazódó, de mind bizonyosabb függetlenség felé visz az útja, amint az hamarosan be is következett. May huszonkét éves korában titkárként állt egy, a női egyenjogúságért küzdő hölgyhöz. Szüleinek írt leveleiben kihangsúlyozta munkájának fontosságát, arról azonban hallgatott, milyen alacsony a fizetése. Két év is eltelt anélkül, hogy meglátogatta volna a szüleit, majd hirtelen tudatta velük azon szándékát, hogy „egy hétre, tíz napra” hazatérne a portáslakba. Közölte azt is, hogy pihenni érkezik, mert az elmúlt évek szellemi feszültsége némiképp kimerítette, és a teljes nyugalmat leginkább a brenti kastély szilfái alatt találhatja meg.

„Persze – fűzte hozzá – szükségtelen Shale-éknek bármit is szólnotok rólam. Úgy sincsenek kicserélendő gondolataink, az a legjobb, ha tudomást sem veszünk egymásról.”

Ezek a jellemző fordulatok aggodalommal töltötték el Mr. és Mrs. Rockettet. Mert az érthető – gondolták –, hogy a kastély lakói, ha úgy látják jónak, tudomást sem vesznek May-ról, azonban, hogy May ne keresse meg Sir Edwint és Lady Shale-t, holott most érkeztek haza féléves külföldi útjukról, az súlyos illetlenség lenne. A természetes tisztelet azt követelte, hogy lányuk a kellő pillanatban és kellő módon jelenjen meg feudális urai előtt, akiknek bizonyosan lekötelezettje, ha indirekt módon is, mert általuk „részesse kegyeiknek”. Ezt Mrs. Rockett fogalmazta így, de a reumás, asztmás öreg kertész is – egyszerűbb szavakkal bár – hasonlóképpen vélekedett. Különösebben nem szerették sem Sir Edwint, sem asszonyát, Miss Hildát pedig kifejezetten utálták; az új emberek alatt semmi szívélyességben nem volt részük, mint a régi időkben. Ám a hű alázat a vérükben volt, Sir Edwin iránt pedig minden körülmények között hálát éreztek azért, hogy megtartotta őket a portán. Noha Mrs. Rockett egészséges, tette kész, ötvennél nem idősebb, asszony volt, csakúgy rettegett még a gondolatától is annak, hogy odahagyja a brenti kastélyt, mint rokkant férje. Rockett gyakran azon vigasztalódott, hogy szeretett fái alján hal majd meg, e repkénnyel befuttatott házban – más otthont el sem tudott képzelni. S nem volt-e meg minden remény arra, hogy egy szép napon az ő dolgos Betsy lánya feleségül megy ahhoz a jóra való fiatal kertészhez, akit Sir Edwin nemrég fogadott szolgálatába, s ilyenformán a portáslakban mi sem változik?

– Nem igazán szeretném, ha May idelátogatna – mondta Mrs. Rockett gondterhelten. – Legutóbbi ittjártakor is teljesen kiborított az idetlenségével.

– Igaz, ami igaz, fura egy lány – motyogta Rockett régi bőrszékéből, a konyhaablakon átáradó napfényben. Volt ugyan egy csinos nappalijuk, de ezt természetesen csak vasárnap használták, és kényelmüket sem lelték benne. May azonban mindenesetre csakis a nappalit használta, ez egyike volt azon szokásainak, amelyekkel a szüleitől való erkölcsi távolságot kihangsúlyozta.

De nem akarván e gondolataikba tovább bonyolódni, Rockettéék csupán vegyes érzésekkel várták idősebb leányuk érkezését. Két nap múltán bérkocsi tette le a porta előtt Miss Mayt, utazókosarát, bőrröndjét, útikészletét, egy köteg folyóiratot, és a Mudie kölcsönkönyvtár sárga címkéjével megjelölt egy-két könyvet. A fiatal hölgy szigorú praktikussággal öltözködött; megjelenését alig lehetett nőiesnek mondani – gallérját és nyakkendőjét egyenesen a másik nemtől kölcsönözte –, mindazonáltal kihangsúlyozta mindazt, ami vonzóvá tette: puha arcbőrét, okos szemét, szép formáit és ruganyos mozgását. Üdvözlésére siető anyját és hűgát nem árasztotta el érzelmeivel. Egy biccentés, egy mosoly, egy odatartott orca, egy barátságos felkiáltás, „Ej, ti derék emberek!”, kellőképpen szívélyessé tette a jelenetet.

– Hozza be a holmikat, kérem – szólt a kocsihoz kellemes fejhángján, az utasításokhoz szokott ember tónusában, és taglejtésével kísértén.

Reumától gyötört apja odabent várta. Miss May szívélyesen megrázta a kezét, és vidáman rákiáltott:

– Nos, apám, hogy s mint? Remélem, nem rosszabbul, mint máskor. – Majd, kissé félrebillentve a fejét, hozzátette: – Majd meg kell beszélünk a bajodat. A medicinával is foglalkoztam mostanában. Nyilván a falusi orvosotok egy tökféj. Ugyan ülj csak vissza, helyezd magad kényelembe. Senkit nem akarok zavarni. Épp uzsonnaidő van, igaz, anyám? Én egy

nagyon gyenge teát kérek egy szelet citrommal, ha van, meg egy falat üres pirítóst.

May igazán annyira nem akarta felborítani a családi szokásokat, hogy megérkezése után fél órával az otthoniak mindhárman lázasan sűrögtek-forogtak és semmit sem mondhattak vagy tehetek a kommentárjai nélkül. Hirtelen erősen megzörgették az ablakot. Mrs. Rockett és Betsy felugrottak, majd Betsy az ajtóhoz szaladt. Egy vagy két pillanat múltán pirulva tért vissza.

– Biztos, hogy nem hallottam a csengőszót. Miss Shale-nek le kellett szállnia a kerékpárjáról.

– Ő döngette az ablakot? – kérdezte May hidegen.

– Igen. És nagyon haragudott.

– Jót tesz neki. A düh kiváló hatással van az egészségre. – Miss Rockett mérhetetlen megvetéssel mosolyodott el, miközben citromos teáját kortyolgatta.

A többiek tízkor lefeküdtek, ám May, kényelembe helyezve magát a nappaliban, éjfél utánig olvasott. Másnap mégis igen korán kelt, és reggelijére nézve pontos utasításokat adott, mielőtt (zuhogó esőben) üdítő kis sétára indult volna. Csupán a legegyszerűbbeket kérte, a legegyszerűbb módon elkészítve, ám utasításainak hangneme teljesen felizgatta és összezavarta Mrs. Rockettet. Reggeli után a fiatal hölgy édesapját kérdezgette ki betegsége felől, amellyel kapcsolatban olyan tudálékos kifejezéseket mondott, hogy a vén kertész úgy érezte, soha rosszabb bőrből nem volt. Ezután levelezésbe fogott, és még délelőtt kilenc levéllel szalajtotta el hűgát a postára.

– Azt hittem, pihenni jöttél – mondta édesanyja szokatlan ingerültséggel.

– Hiszen pihenek! – lelkendezett May. – Bár látnád, mennyit dolgozom egy szokásos délelőtt. Járatok londoni újságot? Nem? Hogy élhettek így! Délután be kell szaladnom érte a városba.

A város három mérföldre esett, de vonat is vitt be a falu állomásáról. Miss Rockett némi tűnődés után kijelentette, hogy a legjobb lesz, ha útja során meglátogatja Mrs. Lindleyt, hiszen oly régen óhajtja az ismeretségét. Ez a hölgy különben a ranglétra egyazon fokán állt a kastély lakóival, s olykor látogatást is tett náluk. Mrs. Rockett megrökönyödésére May megbocsátóan mosolyogott.

– Ugyan miért ne kereshetném meg Mrs. Lindleyt? Úgy hallom, élénken érdeklődik egy olyan mozgalom iránt, amely e pillanatban engem is foglalkoztat. Örülnie kell, hiszen egy csomó friss hírrel szolgálhatok neki. Elképesztesz, anyám – tette hozzá nyájasan. – Mikor érted meg végre a helyzetemet? [...]

Mrs. Lindleyt, a jó kedélyű, beszédes asszonyt, minden érdekelte, ami „haladó”, egy új vallás ugyanúgy izgalomba hozta, mint egy új bicikliruha. Nem voltak előítéletei, de mindenképp előtt az egészséges, szellemes, jómódú emberek társaságát kereste. Miss Rockett szavai tökéletesen megfeleltek az elvárásainak, a „haladás” minden témájában szerepet kapott, csakúgy, mint számtalan híresség, és mélyebb értelmet sem kellett keresnie bennük.

– Hosszabb ideig marad? – kérdezte.

– A vidéki rokonaimnál? – felelte megvetően May. – Ugyan. Csak egy vagy két napot.

Lassanként más látogatók is megjelentek, de a társalgást Miss Rockett vezette. Nagy önelégültséggel nyugtázta, mennyire szellemes, és mekkora társaság csodálata övezi. Amikor ismét kinyílt az ajtó, Miss Shale-t jelentették be. May egy pergő mondatát megakasztva szemügre

vette az újonnan érkezett hölgyet. Csakugyan Hilda Shale volt, a brenti kastélyból. May azonban rendületlenül mondta tovább a mondandóját, amelyet tréfás csattanóval fejezett be. A báró lánya kerékpáron érkezett a városba, mint azt barna cipője, rövid szoknyája s kiskabátja mutatta. Magas, erőteljes lány volt, huszonhatnál nem több, kemény bájjal, csodálatos bronzszínű hajzattal. Mozgása energiát sugárzott. Férfiasán rázott kezét, indulatosan kereste a helyét, és amikor leült, nyomban keresztbe vetette a lábát.

Miss Shale már az első pillantásával meglepődve méregette Miss Rockettet. Majd amikor egy-két perc múltán a háziasszony bemutatta neki, felvonta a szemöldökét, félremosolygott, alig is biccentett. May viselkedése csaknem zavartalannak tűnt.

– Ön kerékpározik, Miss Rockett? – kérdezte Mrs. Lindley.

– Nem. Soha nem volt időm megtanulni.

Egy hölgy megjegyezte, hogy ma már szinte előkelőbb nem kerékpározni; mire is Miss Shale hirtelen, fémesen csengő hangon, nem csekély iróniával így szólt:

– Kár, hogy a kerékpárokat nem árulhatják olcsóbban. Tudják, rengetegen örömmel bicikliznének, ha megengedhetnék maguknak. Gyakran hallani ilyesmit vidéken. Hát nem szörnyű?

Miss Rockettnek égni kezdett a füle, de erősen színlelte, hogy fel sem vette a hallottakat. Mondott volna valamit, de nem találta a megfelelő szavakat, és a saját hangjában sem bízott. A háziasszony nem érezte a megjegyzés személyes élet, ezért rátért a kerékpárok árára, amelyről a többieknek is megvolt a véleménye. Mayt bosszantotta ez a fordulat a társalgásban. Látva, hogy a beszélgetést aligha terelheti olyan mederbe, hogy tovább csilloghasson, felkelt és elbúcsúzott.

– Valóban mennie kell? – hangzott a háziasszony ajkáról az illedelmes sajnálkozás.

– Sajnos igen – felelte Miss Rockett szemek kereszttüzében égve, érezve, hogy cserbenhagyja az ereje. – Rövid az időm és még sok embert fel kell keressek.

Dühödten hagyta el a házat. Bizonyosra vette, hogy most Hilda Shale kitereti az életkörülményeit. Ezt tulajdonképpen érdektelennek tartotta volna, csak hát nem a történetek után. A pimasz teremtés a kerékpárok megfizethetetlen árára célozgat! És persze May elevenére tapintott. Már réges-rég vett volna biciklit, ha megengedhette volna magának. A város utcáin kóborolva, arcán a harag pírjával, csakis megaláztatására tudott gondolni.

Mindennek a tetejébe megfélekedett az időről, s ráébredt, hogy elszalasztotta az egyetlen vonatot, amely hazavihette volna. A kocsi pedig drága lévén nem volt más választása, minthogy gyalogszerrel megtegye a három vagy négy mérföldet. Esteledett, sietnie kellett, míg zaklató gondolatai is gyötörték. Fáradtan, izzadtan, ingerülten ért a kastély kapujába. Hát amint a kilincsre tette a kezét, erőteljes kerékpárcsengetés hangzott, és húsz yardnyival mögötte parancsoló hang harsant:

– Nyissa ki a kaput, legyen szíves!

Miss Rockett hátra pillantott, és látta, hogy Hilda Shale kerekedik mögötte lassan, mert várja, hogy megnyíljon az útja. May azonban szándékosan a gyalogkapun lépett be, és azt becsukta maga mögött.

Miss Shale leszállt a bicikliről, kaput nyitott, majd indulatosan rászólt Mayre, aki már a

portáslak ajtajában állt.

– Nem hallotta, hogy azt kértem, nyissa ki?

– Nem hittem, hogy *nekem* szól – válaszolta Miss Rockett nagy büszkén. – Azt hittem, megpillantotta valamelyik szolgáját.

Miss Shale telt piros ajka különös mosolyra torzult. Többet nem szólt, felkapott kerékpárjára, és tovakerekezett a szilfasoron.

Mármost Mrs. Rockett hallotta a szóváltást, és nem tudott hova lenni döbbenetében.

– Micsoda viselkedés ez, May? Már szaladtam kaput nyitni, de láttam, hogy jössz és azt gondoltam persze, hogy megteszed te. Két nap alatt már másodszor adunk panaszra okot Miss Shale-nek. Hogyan feledkezhetsz meg ennyire magadról, hogy viselkedhetsz, beszélhetsz így? Elment a józan eszed?

– Alig hiszem, hogy nekem itt helyem lenne, anyám – felelt May. – Magam is érzem helyzetem fonák voltát. Elutazom holnap reggel, és nem lesz több baj.

Miss Rockett úgy beszélt, mintha valami apró kellemetlenséget rázna le. Nem is sejtette, hogy csak most támadt az igazi baj. Néhány perc múltán Mrs. Rockett felment a kastélyba, hogy nagy alázatossággal bocsánatot kérjen leánya arcátlanságáért. Negyed óra várakoztatás után bocsátották a szobaasszony színe elé, aki egy nagyon komoly bejelentést tett:

– Mrs. Rockett, sajnálattal tudatom, hogy el kell hagyniuk a portáslakot. Őladysége két hónapot ad rá, holott, havibéresek lévén, egy hónap is méltányos lenne. Azt hiszem, valami kegydíjra is számíthatnak, de a részletekről majd később kapnak tájékoztatást. A portásházat tehát október utolsó napjával kell átadniuk az új lakóknak.

Szegény portásasszony éppen hogy el nem ájult. Szavakat sem talált, hogy tiltakozzék, vagy könyörgőre fogja, zokogás tört rá, könnyektől vakon tántorgott ki a szobából a kastély kapuja felé.

– Már megint mi a baj? – szólt ki May a nappaliból, a konyhából behallatszó sopánkodásra.

Majd kiment, és megtudta, mi történt.

– Remélem, most elégedett vagy! – kiáltott könnyek közt az anyja. – Kidobtak miattad az otthonunkból – a legjobból, amely valaha is lehetett egy családnak –, remélem, ez kellő elégedettséget szerez öntelt, hatalmas lelkednek! Jobban nem is sikerülhetett volna, ha ez a szándékos! De oda se neki. Nem számítunk, csak annyiba veszel bennünket, mint a piszkot, amibe belelépsz. Apád mehet, ki tudja, milyen határtalan nyomorban vész oda, húgodnak és nekem szolgálnunk kell, és ami engem illet...

– Hallgass, anyám! – csattant fel May villogó szemmel, minden idegszálát megfeszítve. – Ha Shale-ék olyan megvetendő nyomorultak, hogy titeket hajítanak ki, mert énrám haragszanak, úgy gondolom, vehettétek volna már a bátorságot, hogy megmondjátok a véleményeket a viselkedésükről, és hogy ilyen barmokat nem szolgáltok! Te mit szólsz, apám? Elmondom, mi történt.

Azzal Anyja és Betsy fel-feltörő zokogása közepette beszámolt a délutáni eseményekről. Rockett éppen csúzos rohamot kapott. Hiába próbált kiegyenesedni karosszékében, mielőtt

válaszol, nyögve visszarogyott.

– Nem tehetsz róla, May – mondta végül. – Ilyen a természeted, lányom. Ne aggódj. Majd odaállok én Sir Edwin elé, hátha engem meghallgat. Asszonyok viszálykodása ez. Megpróbálom felkeresni Sir Edwint...

A lányékába nyilalló hirtelen fájdalomra nyögésbe-motyogásba fullasztotta a szavát. May az anyja újabb támadása elől a nappaliba vonul vissza, s ott töltött egy keserves órát. Szó nélkül, az ajtón kopogva hívták vacsorához, de nem volt étvágya, és a családi körhöz sem akart csatlakozni. Majd nyílt az ajtó, és apja nézett be.

– Ne aggódj, kislányom – súgta. – Reggel felkeresem Sir Edwint.

May nem felelt. Bánta is, amit tett, ugyanakkor örült is a Miss Shale-lel való összeütközésnek, és megvetette családtagjait szolgálalkúságukért. Valószínűtlennek tűnt, hogy valóban kitennék a szűrüket. Lady Shale és Hilda csak jól rájuk ijesztenek, majd végül megvetően megbocsátanak. Ő mindenestre késedelem nélkül visszatér Londonba, és nem okoz több galibát. Kár is, hogy hazalátogatott a portáslakba. Nincs helye itt az ő szellemének és tehetségének.

Reggel összecsomagolt. A londoni vonat fél tizenegykor indult, ezért reggeli után bement a faluba, hogy kocsit rendeljen. Anyja alig szólt hozzá, Betsynek pedig a szemrehányás könnyeiben fürdött a szeme. Visszajövet apját látta, amint a portáslaknak tart a szilfasorban. Odament hozzá, s megkérdezte, milyen eredményre jutott. Rockett találkozott Sir Edwinnel, aki csak megerősítette a menesztő döntést. A báró sajnálkozott, hogy nem tehet semmit, mert az ügy Lady Shale-re tartozik, Lady Shale pedig sem magyarázatot, sem bocsánatkérést nem fogad el a lányán esett sérelemért.

– Nekünk befellegzett – mondta az öreg kertész, aki sápadt volt és remegett a nagy erőfeszítéstől. – Mennünk kell. De ne aggódj, lányom, ne aggódj.

May Rockett ekkor megrémült. Először látta világosan, mit tett. Szíve önvád kínjában verdesett, tekintete segélykérően csapongott. Egy percig tépelődött, majd a legnagyobb sietséggel megindult a szilfasoron a kastély felé. [...]

Miss Rockett engedelmesen várakozott személyzeti szobában hosszú-hosszú ideig. A cselédség rajta tartotta a szemét, de senki nem szólt hozzá. A vonatja elment. Parázsló dühe többször is lángra lobbant, már-már felpattant és elszaladt volna. De eszébe ötlött apja sápadt, elkínzott arca, és üldögélt tovább.

Tizenegy után egy lakáj lépett hozzá, és így szólt: – A méltóságos asszony fogadja. Kövessen. – May követte, miközben remegett a gyengeségtől és a félelemtől, egyszersmind égve a büszkeségtől, lázadásra kész. Fogalma sem volt merre jár, míg végül tágas szobában találta magát, ahol két hölgy éppen a nap témáját tárgyalta. Majd úgy tűnt, az idősebbik észrevette az előtte álló lányt.

– Maga a Rockettékné nagyobbik lánya?

Mekkora elégtétel lett volna már az is Lady Shale-nek, ha tudja, csupán fémesen csengő hangjával is mennyire sérti a Mayt.

– Igen, ladységed.

– És miért keresett fel?

– Bocsánatot szeretnék kérni ladységedtől – a legnagyobb őszinteséggel – tegnap esti viselkedésemért...

– Valóban? – vetette közbe Lady Shale megvetően. – Örülök, hogy eszére tért. Bocsánatkérésével azonban Shale kisasszonynak tartozik, ha ugyan a lányom meghallgatja azt.

May előrelátta ezt. Megaláztatásának legkeservesebb pillanata következett. Bíborvörösre válva fordult a fiatalabbik nőhöz.

– Miss Shale, bocsánatért esedezem azért, amit tegnap mondtam... Kérem, bocsássa meg a nyersségemet, a szemtelenségemet...

Hangja elakadt, csuklásba fulladt. Miss Shale egy ideig diadalmasan legeltette a szemét a megtört arcon és alakon, majd anyjához fordult:

– Ez nekem semmiség, már mondtam. Nem távozhatna ez a nőszemély? |

A sors úgy akarta, hogy May Rickett sikerrel járjon. Csak a sors (jelen esetben az egymás felett uralkodó impulzusok szövevénye) akadályozta meg Mayt szenvedélyének kitörésében, ami pedig felrázhatta volna a hidegvérrel szemlélődő Lady Shale-t és Hilda kisasszonyt. A csendben csak a vér dobolt May fülében, és annyit érzett, hogy szédül.

– Elmehet – szólt Lady Shale.

Maynek földbe gyökerezett a lába. Az a szörnyű gondolat suhant át az agyán, hogy megalázkodása hiába való volt.

– Ladységed... Remélem ladységed megbocsát apámnak és anyámnak. Ugye nem küldi őket el? Hálára kötelezne mindnyájunkat, ladységed, ha elnéző lenne...

– Elnéző – mondta határozottan Lady Shale. – Pusztán annyit mondok, hogy a portásházat maga hagyja el mielőbb, és többé meg ne lássam a kastély táján. Elmehet.

Miss Rickett kihátrált. A lakáj már várta az ajtóban. Vigyorogva végigmérte, majd bizalmasan megkérdezte: – Jól ment? – De May, akinek ez a végső csapást jelentette, elrobogott mellette, patakzó könnyel, eltévedve szaladgált ide-oda a folyosókon, míg végül az egyik szobalány ki nem vezette a szabad ég alá. Ott már nem is nézte, merre, csak megtelepedett a kert egyik csendes zugában, és rejtve a fák között, ahol csak nyulak és madarak láthatták, kisírta lelke keserűségét.

Egy esti vonattal tért vissza Londonba, családjának meg sem vallva, mit is tett, amelynek eredménye kapcsán továbbra is kétség gyötörte. Egy-két nap múltán Betsy írta meg neki az örömhírt, hogy visszavonták a kilakoltatást, és újból béke uralkodott a repkénnyel borított portáslakban. Ekkorra Miss Rockettnek is visszaépült az önbecsülése, s annyira lefoglalták titkárnői teendői, hogy csak néhány sort tudott firkantani a családjának gratulációképpen. Úgy érezte, mégiscsak dicséretes cselekedetet vitt végbe, bár ezzel, életében először, nem büszkélkedett.

Ballai László fordítása

Bistey András: Az olasz kultúra szerelmese

– Udvarhelyi András: A Madarász –

A könyv mottója egy *Alfieri*-idézet, amely jellemzi az egész könyv szellemiségét. „Zsarnokságnak kell hívni kivétel nélkül minden olyan kormányzást, amelyben ki a törvények végrehajtását irányítja, az ezeket meghozhatja, elvetheti, megszegheti, átértelmezheti, megakadályozhatja, felfüggesztheti, vagy akár büntetlenül kijátszhatja. Tehát akár örökölte a hatalmat ez az ember, akár megválasztották, legyen akár törvényes, akár bitorló, akár jó, akár gonosz, egy vagy sok, bárki, aki mindezt megteheti, az zsarnok, a társadalom, amely ezt megengedi, zsarnokság, a nép, amely ezt eltűri, rabszolga.”

A könyv „témája” a kiváló italianista, irodalomtörténész *Madarász Imre* élete és sokoldalú, mennyiségileg is tiszteletre méltó munkássága. A szerző, *Udvarhelyi András*, összhangban a mottóval, így indokolja, hogy miért készítette ezt a *Beszélgetőkönyvecske* alcímmel megjelent kötetet. „Szimpatikus volt, mert könyveinek fő gondolata a szabadság, amiből minden korban, sajnos ma is, nagy a hiány, és vágyódunk rá.”

Madarász Imre, még hatvan éven innen, olyan életművet mondhat magáénak, amely akár két tudományos pályához is elegendő lenne. Anélkül, hogy mint mondani szokás, statisztikai adatokkal akarnám untatni az olvasót (bár a jó statisztika gyakran izgalmasabb, mint egy krimi), érdemes megjegyezni munkásságának néhány mennyiségi mutatóját is. A kötet tanúsága szerint 1984 és 2020 között 1780 publikációja és 34 könyve jelent meg, részese volt több mint 150 könyv megszületésének. Elsősorban italianistaként, az olasz kultúra kutatójaként és ismertetőjeként tartja számon a tudományos köztudat és a szélesebb olvasóközönség, de több írásának témáját a magyar irodalomból vette, és a magyar-olasz kulturális kapcsolatokkal is foglalkozott.

A *Beszélgetőkönyvecske* hagyományos módon kezdődik. Udvarhelyi András a gyerekkoráról, családi háttéréről kérdezi beszélgető partnerét. A válaszokból egy értelmiségi család képe bontakozik ki, amelyben a kultúra fontos szerepet játszott, és a mesék révén már a gyermek számára is az élet részévé vált.

Madarász Imre életében meghatározó szerepe volt hétéves olaszországi tartózkodásának. Külkereskedő apja Milánóban dolgozott, ő pedig életének talán legfogékonyabb időszakában, 13 és 20 éves kora között, ott végezte tanulmányait. Vonzotta és alakította is az olaszok lazasága, derűs, mediterrán szellemisége, ösztönös demokratikus gondolkodásmódja. Olykor szinte himnuszt rögtönöz prózában Olaszországról, az olasz kultúráról, az olasz szellemiségről.

Ugyanilyen lelkesedéssel tud beszélni a szabadságról, az egyenlőségről, amely számára elsősorban a szabadság egyenlősége, és amelynek alkotórésze a testvériség. Manapság, a

nacionalizmus, a más népek iránti bizalmatlanság, a más nyelvű és bőrszínű emberek elleni gyűlölködés, a rászorulóktól a segítség megtagadása és a nemzeti bezárkózás erősödése idején ez egyesek számára talán naiv jóhiszeműségnek látszik, de nagy valószínűséggel mégis ez az emberiség túlélésének egyetlen lehetősége.

A diplomáját 1988-ban kapta meg, amikor már benne voltunk a rendszerváltásnak nevezett tőkés restauráció előkészítésének sodrában. Madarász Imre tanulságosan veti össze a *Risorgimentót* és a rendszerváltást. Mint mondja, a *Risorgimento* nem csak politikai mozgalom volt, hanem erkölcsi újjászületés is, és ezt hiányolja az 1989-90-es magyar rendszerváltásban. Nem a rendszerváltásban csalódott, mint mondja, hanem az emberekben. „...azokról van lesújtó véleményem, akik, miközben az erkölcsről és szabadságról papoltak, kihasználták az átmeneti zűrzavart, és megszedték magukat... én azt mondom, hogy nagyon sok minden sokkal jobban is alakulhatott volna. ...sajnos a morális háttér nem volt erős annyira, mint a felvilágosodás vagy a reformkor idején.” És hozzátehetjük, hogy a szellemi háttér sem volt olyan erős. Madarász Imre azt mondja, Magyarországon 1989 jelentősége olyan nagy volt, mint 1789-é a franciáknál vagy 1848-é Magyarországon. De hogy a morális és a szellemi háttérben mekkora különbség volt Magyarországon 1848-ban és 1989-ben, az egyetlen példából is kitűnik. Az első független magyar kormánynak, Batthyány Lajos kormányának olyan tagjai voltak, mint például Kossuth Lajos pénzügyminiszter, Széchenyi István közlekedés- és közmunkaügyi miniszter, Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter, Deák Ferenc igazságügyi miniszter. Ám kik voltak az Antall-kormány miniszterei? Mennyire igaz, hogy „nagyon sok minden sokkal jobban is alakulhatott volna”!

Madarász Imre nem csak írt, rengeteget olvasott is. Gyerekkorától kezdve szenvedélyes olvasó, sőt még nem is tudott olvasni, amikor már megismerkedett a gyermekirodalom sok remekével édesanyja felolvasásaiból. Valahol elmondja, hogy több mint húszezer kötet van a könyvtárában.

Nemcsak tudós irodalomtörténész, a beszélgetés során gyakran megmutatkozik mondataiban az ismereteit szenvedélyesen átadni akaró tanár is. Miniesszéket rögtönöz az olasz irodalom történetének nagy korszakairól és olyan alkotóiról, mint *Dante*, *Alfieri* vagy *Manzoni*, de a magyar irodalomról is van fontos mondanivalója. Szenvédélyesen védi a régi magyar irodalmat (elég szomorú, hogy védelemre szorul), azoktól, akik szerint az elavult, olvashatatlan, pedig legjobb alkotóinak esetében a „hiba” nem az íróban, hanem a (nem) olvasóban van, aki felszínességét, intellektuális igénytelenségét akarja leplezni azzal, hogy nehéznek tartja a régi magyar irodalom olvasását. És még csak nem is a hitvitázó drámákról, *Heltai Gáspár* Fabuláiról vagy *Bornemissza Péter* Ördögi kísértetekjéről, hanem kitűnő 19. sőt 20. századi szerzők műveiről van szó.

Érdekes olvasni Madarász Imre válaszait, amikor a beszélgetőtárs önmagával, munkásságával szembesíti. Nem álszerény, nem önmaga álságos lekicsinylésével próbál dicséretet kicsikarni, tisztában van irodalomtörténeti és tanári munkásságának értékével. Büszke az elismerő magyar és olasz véleményekre, de ennek a büszkeségnek olyan teljesítmény ad szilárd alapot, mint például *Az olasz irodalom története*, amely a maga nemében alapművé lett.

Minden ember szeretné, ha élete nem múlna el nyomtalanul. Van, akinek csak az adatik meg, hogy családjának két-három nemzedéke őrzi a nevét, esetleg a tetteinek emlékét is, másoknak még az sem. Madarász Imre azt mondja, elsősorban a műveivel szeretne nyomot hagyni a világban, és azokban el akarja rendezni a gondolatait önmaga számára. Mint vérbeli pedagógus,

természetesen többet is tesz, mint hogy elrendezi a gondolatait, tovább is adja azokat, hat diákjai és más olvasói szellemi fejlődésére.

Aki egyaránt jártas a magyar és az olasz irodalomban, az előbb-utóbb szembesül a „haza vagy haladás” a „haza vagy Európa” dilemmával. Ennek Magyarországon is nagy irodalma van. Madarász Imre, ellentétben sok, akár jóhiszemű magyar gondolkodóval, nem lát ellentétet a kettő között. Ő is úgy véli, hogy már a kérdés ilyen feltevése is rossz. A hazafiság és az egyetemesség nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő fogalmak. Az a „hazafiság”, amely elzárkózik a világtól, mert így véli megőrizhetőnek önazonosságát, lényegében provincializmus. A világtól elzárkózni akaró ember kisebbségi érzéstől szenved, azért fél az idegen hatásoktól, mert nem bízik abban, hogy a nemzet be tudja építeni ezeket a hatásokat a maga kultúrájába, gazdagítva azt.

A beszélgetés során szó esik arról is, hogy a szellem embere, az író, a tudós hogyan tudja megőrizni szellemi integritását egy olyan világban, amelyben a pénz és a mulékony dicsőség, a „celeb-lét” sok ember számára az egyetlen elérendő cél. Mint Madarász Imre is mondja, manapság aki igazán sok pénzt akar, az nem művész vagy tudós lesz, inkább a gazdaságban és/vagy a politikában próbálkozik. Persze a „dicsőségért” is sokan hajlandók szellemi prostitúcióra, de a politikai hátszéllel vagy a divat igényeihez alkalmazkodva elért dicsőség mindig mulandó.

Udvarhelyi András végül a terveiről is kérdezi beszélgetőtársát. „...addig írok, amíg tart a mostani lendületem. Amíg van igazi mondanivalóm.” - válaszolja Madarász Imre. Konkrétan egy önéletrajzi kötetet említ, de aligha lehet kétségünk, hogy még jó néhány könyve születésének örülhetünk a következő esztendőkből. (*Hungarovox Kiadó Budapest, 2020*)

Giuseppe Ungaretti: Születik talán

A köd az mely elmos minket

Itt fönn egy folyó születik talán

Hallgatom a szirének dalát
a tó felől ahol a város állt

Madarász Imre fordítása

Giuseppe Ungaretti: Alagútban

Csillagok szeme
les minket abból a mocsárból
és átszűri fagyott áldását
az álmos unalomnak
ezen az akváriumán

Madarász Imre fordítása

Giuseppe Ungaretti: Messze

messze messze
mint egy vakot
kézenfogva vittek el

Madarász Imre fordítása

Tabák András: A citoyen

*Karap Sándor, egykori hajdú kerületi főnótárius
emlékére, akinek elbeszélése nyomán a nevezetes
eset fönmaradt*

Michael Fazekas debreczeni huszár főhadnagy az 1787–i török háborúban kezdett szolgálni. A francz forradalom által előidézett hadjáratra ezredével, a császár-huszár regimenttel, 1793. május havában Német-alföldre küldetett, melynek lakosai a franczokhoz szítottak.

Egy ottani városon – bizonyos Ch. nevezetűn – a császári hadat keresztülyomta az ellenség, s a lakosok ablakaikból lövöldöztek, hajigáltak a hátráló katonák közé.

A szerencse hamarosan fordulást vőn. A császáriak, kiknek a Rajnán átkelő poroszok segítségükre siettek, új erőre kapván visszaszorították az ellenséget, s a fővezér, Coburg herceg a pártos várost két órai kirablással büntette.

Megkezdődött a szabadprédálás – öldökléssel párosítva.

Michael Fazekas – ki katona létére már régen megundorodott a háborúk gonoszságától és ostobaságától, mely az ő titkos aufklärista hite szerint el- és megvetendő volt – kivonta magát a rablásból.

Ehelyett szemügyre vett egy csinos épületet, melyből a katonaság egymást érve hordta ki zsákmányait, s úgy döntött, hogy abba bemegy. Az első emeletet már kipusztítva találta: lakosai különbség nélkül korra és nemre, a szobákban, a lépcsőkön meggyilkolva heverték. Feljebb ment egy emelettel a grádicson, és benyitott az első lakásba.

Ott a gazda – háttal az ajtóra – órákészítéssel foglalkozott, mellette két leánya valami kötéson dolgoztak. Ezek reá hideg pillantást vetettek, köszönését nem fogadták, s helyökből nem mozdulva munkájukat tovább folytatták. Fazekasnak feltűnő lévén, hogy mindenfelől zaj, jajgatás, lövöldözés hallatszik, ám itt félelemnek, akár zavartságnak semmi jele nem mutatkozik, feszes katonai állásba teszi magát, s kardját megütve kérdi: „Tudjátok-e, ki áll előttetek?”

A deres hajú órás munkáját nem hagyva félbe, ülőhelyéből rá sem nézve, a válla fölött válaszolt neki: „Tudjuk. Ön a császár zsoldosa. Ám tegye, amit akar.”

Erre Fazekas a helyiségben körülnézett, mintha prédára lesne. Az egyik polczon francz grammatikájára akadt. „Ez – mondta – prédába megy” – s tarsolyába dugta. A szekrény tetején szép almákat látott meg. „Ez is” – mondta, és néhányat elvett.

A bennlevők, mintha körülöttük semmi sem történne, még mindig csak ülnek, és dolgoznak. Fazekas egy *adieu*-t mondva már éppen távozna, amikor kívülről a lépcsőkön felfelébb toluló katonaság csörtetése hallatszék. Tudja, ha a szobába berontanak, nem fog ellenük állhatni.

Kilép tehát, s kivont karddal az ajtó elibe áll.

„Lárma ne legyen! – rivall reájok. – Nyomon vissza! A fővezér s tisztikara itt bent várják a rablási idő kiteltét.”

A katonák megriadtak, és sietve visszavonultak, már csak amiatt is, hogy a hátralevő rablási időt még jobban kihasználják.

Fazekas visszatért a szobába. Tarsolyából előhúzta a grammatikát, és egy székre telepedve azt olvasgatta, míg csak az utczákon dobpergés nem hirdette a rablási idő kiteltét. Akkor egy újabb *adieu* mondásával elköszönt védenczeitől, akiktől ha köszönetet tán nem is, egy tisztos búcsúszót elvárt volna.

De amit elvárt, nem kapta meg, s erre kifordulva az ajtón, magukra hagyta őket.

Ezrede a várostól távolabb, a tágas mezőn szállott táborba. A tisztek dicsekedve mutogatták egymásnak, ki mit, mennyi arany- és ezüstpénzt zsákmányolt. A közéjük megtérő Fazekast könyvével, almáival ugyancsak kinevették.

Nem telt bele két hónap, és a hadi szerencse megint nagyot fordult. Franciscus császár hadai vereséget vereségre szenvedtek, s a forradalmi csapatok szüntelen attakjaitól egészen a Rajnáig űzettek vissza. Közöttük voltak a császár-huszárok is. Midőn a főszereg megkezdte az átkelést a Rajnán, gróf Clerfayt, vezénylő generális kornétásával azt a parancsot küldette a huszár regimentnek, hogy az átkelés befejeztéig hátrvédként hídfőállást foglaljanak a folyó nyugati partján, s biztosítsák a hadifoglyok őrizetét és átjuttatását is.

Ez utóbbi feladat Michael Fazekas századára hárult.

Nagy volt Fazekas meglepetése, mikor a fogoly önkéntesek között, a könnyű sebesültek szekeren, megpillantotta a ch.-i órásmestert. De még annál is jobban elcsodálkozott azon, hogy az órás, szintén felismervén őt, kitörő örömmel üdvözli, és alig győzi háládatos szavakkal, hogy köszönetet mondjon nagylelkűségéért, amellyel leányai és a maga életét Ch.-ban megmentette.

„Jakobinus lévén nem vagyok hívő ember – lelkendezett –, ám akkor mégis úgy éreztem, ön egy kardos angyal, akit az ég küldött megmentésünkre. Készek voltunk a halálra, de azt látva, hogy ön nemes szívvel közeledett hozzánk, s oltalmazott meg mindhármyunkat, csak azt gondolhattuk, ön nem ellenség, hanem jó barát, és szíve mélyén mivelünk tart.”

Még mindig ámulatlan azt mondja minderre Fazekas: „De hiszen ennek semmi tanúságát nem adta egyikük sem! Egy-két köszönő szót, megvallom, jólesően fogadtam volna.”

„Téved, barátom – rázta meg a fejét az órás –, nincs igaza. Mi az ön kiszolgáltattottjai voltunk. Ha kirabol minket, hát kirabol. Ha megöl, hát megöl. Ha pedig nagylelkű, amint hogy az volt, hát akkor nagylelkű. Kénye szerint tehette bármelyiket. De hála csak annak jár, akivel egyenjogúak vagyunk. Köszönetet csupán szabad ember mondhat szabad embernek. Mi, akiket szabad és büszke emberré tett a Forradalom, *citoyenné* mindannyiunkat, még a nemesszívűséget se fogadjuk el többé alamizsnaként, ha ugyan érti a szavaimat, kedves barátom.”

„Én pedig megértettem őt” – szívta meg a csibukját főhadnagy Fazekas, kertjének árnyas szaletlijében, ahová a délutáni hőség elől húzódott be két barátjával, a kis professzor Földivel és Vitézzel, a poétatárssal, akik a hús vinkó kortyolgatása mellett figyelmesen hallgatták végig a történetet.

S mindketten arra gondoltak – habár ez kimondva nem hangzott el –, hogy barátjuknak minden bizonnyal a fogoly órásmesterrel való találkozás adta meg a döntő ösztönzést ahhoz, hogy néhány héttel később lemondjon tiszti rangjáról, s levetvén a sötétkék, aranypaszomántos dolmányt, tizenkét évi szolgálat után kilépjen a hadseregből.

Ballai László: Rettenetes csend

– részlet –

Lehet, hogy nincs is világosodás, illúzió minden csupán, s mindenkinél van egy nagyobb erő, akár benne, akár rajta kívül, mely motorálja, hajtja, felemeli, de csak azért, hogy mégjobban földhöz vágja?

Ami pedig a gabona *conjoncture*-t illeti, azt mindig sokak nyomorúsága okozza a világban, kiket aszály, földrengés, árvíz, férgek vagy sáskák járása sújtott. Sajnálta, hogy szóba hozta a tanyát. Debrecenben Fazekas nemrég történt birtokvásárlásairól folyt a szó. Ezerkétszáz rénes forinttal megváltotta a hét évnél régebben bérelt területeket, ezzel többszörösére növelhette atyai örökségét. *Ezerkétszáz rajnai forintért!* És ő, Csokonai Vitéz Mihály, mit örökölt atyjától? Egy pecsétgyűrűt, melyet Lillának adott jegyajándékkul, ki más felesége lett, és egy kézzel írt kódexet, melyet nem tudott megjelentetni. Ja, és egész bolond természetét, melyért édesanyja gyakran most is úgy nézett rá, mint ötéves korában.

– Fogok-e még legalább egyszer az életben, abban a Várad utcai filagóriában mulatni a főhadnaggyal, a salétrominspektoral és az ügyvéd úrral? – sóhajtott fel Csokonai Vitéz Mihály. Mert Fazekas Mihály, Nagy Gábor és a hajdani jakobinus, Kiss Imre salétrominspektor társaságán kívül már nem szívesen mulatott. Annyi lelkészt, jegyzőt, bírót, nemest és nemesasszonyt megünnepelt, megköszöntött, nevettegetett már életében, amekkora közönsége a jobb vásári igriceknek van életében. S többnyire annyira is tartották, amiért néha minden eddigi költői művét semmisnek tekintve is meg akarta írni az Árpádiászt, hogy lássák, ő nem holmi igrice, ugrabugra fickó, de tud ő olyan nemzeti epepeiát adni a magyaroknak, mint Virgil a rómaiaknak. Ebben a furcsa társaságban még előjöttek az olyasfajta tréfák is, melyek más előtt gyermekesnek tetszettek volna, a szurkálódások, melyen még a legtürelmesebb ember is megsértődik. Itt kendőzetlenül lehetett beszélni a költői eszményekről, a Kollégiumról, a diétákról, Werbőczyről, a Világosodásról – és még a Társaságról is.

Lassan búcsúznom kellett. Unokabátyám Debrecenbe látogatott, s tovább indult Váradra, ahová magával vitt. Indulásom előtt azonban feltétlenül el kellett mondanom a frissiben hallott történetet a professzor úrnak.

– Fazekas Mihály huszár főhadnagy, aki az ezerhétszáznyolcvanhetes török háborúban kezdett szolgálni a franc forradalom által előidézett hadjáratra ezredével Németalföldre küldetett, melynek lakosai a francokhoz szítottak.

– Éppen Fazekas főhadnagy? – kérdezte Csokonai úr.

– Éppen ő. Egy ottani városban keresztünyomta seregüket az ellenség, s a lakosok ablakaikból lövöldöztek, hajigáltak hátráló katonáink közé. A szerencse fordulást vőn. Visszanyomták az ellenséget, s fővezérük a pártos várost kétórai kirablással büntette. Kezdődött a rablás, öldökléssel párosítva. Fazekas szemre vett egy nagyszerű épületet, melyből a rác katonaság egymást érve hordta zsákmányait, s abba bement. Az első emelet már kipusztított; lakosai szobákban, lépcsőkön nem-, korkülönbség nélkül meggyilkolva heverték. Feljebb ment, egy szobába benyitott. Ott a gazda, háttal az ajtóra órakészítéssel foglalkozott, mellette két lányai kötésen

dolgoztak. Ezek rá hideg pillanatot vettettek, s helyükből nem mozdulva, munkájukat tovább folytatták. Fazekasnak feltűnő lévén, hogy mindenfelől zaj, jajgatás, lövöldözés hallatszik, s itt a félelemnek vagy zavarodottságnak semmi jele nem adatik, feszes katonai állásba tette magát, s kardját megütve megkérdezte:

„Tudjátok-é ki áll előttetek?”

Az órás munkáját félbe nem hagyva, ülőhelyéből rá sem nézve válaszolt: „Tudom, ellenség van a szobámban.”

„Hát azt tudjátok-é, mi történik most a városon, és hogy életetek, vagyonotok a kezemben van?”

„Tudjuk, ön a német császár zsoldosa. Ám vegye, amit akar.”

Erre Fazekas körülnézegetett, mintha prédát lesne. Egy franc grammatikára akadt.

„Ez – úgymond – prédába megy”, s tarsolyába tette. A szekrény tetején szép őszi almákat látott. Néhányat leszedett. „Ez is az enyém”, s tarsolyába rakta.

A benn lévők, mintha körültök semmi sem történné, még mindig ültek és dolgoztak. Fazekas „adieu” mondással kiindult. Az órás és a leányai felugrottak, az ajtónál elibe térdepeltek, úgy kérdezték:

„Ki ön? Ön nem ellenség, ön angyal, kit az ég küldött hozzánk. Óh, ne távozzék, míg a vihar el nem vonul. Vegye magának mindenünket. Életünket csak ön mentheti meg. Készek valánk a halálra, de azt látva, hogy ily nemes szívű ellenség a császári huszártiszt, óhajtunk életben maradni, s emberbaráti velünk bánását kívánnók meghálálni.”

Fazekas mondta, hogy közöttük benn nem maradhat; mert a rácság beront; nem fog ellene állhatni. Ugyanakkor hallatszik a lépcsőkön felfelébb toluló katonaság zaja. Fazekasunk tehát kilépett, s kivont karddal az ajtó elibe állt. A rohanó katonákra rájuk kiált:

„Lárma ne legyen! Nyomon vissza! A fővezér és tisztikara itt bent várják a rablási óra kiteltét.”

Azok használandók a hátralévő időt, sietve visszavonultak. Utóbb az utcákon dobpergés hirdette a két óra elmúltát. Fazekas is őrhelyét elhagyta. Az órás és leányai utána futottak, térdeit megölelték, kínálták minden drágaságaikkal, s addig el nem eresztették, míg tőlük emlékül drágakövekkel kirakott két zsebórát el nem fogadott. Seregük a várostól jó távol, a mezőn szállott táborba. Ott a tisztek dicsekedve mutogatták, ki mit, mennyi arany-, ezüstpénzt kapott, Fazekast pedig könyvével, almáival kinevették. A szabad ég alatti táborozás hat hétig tartott. Bekövetkezett az őszi esőzés, sárban, nagyrészt fedetlenül állott, ült vagy feküdt a tábor, az eleség megszűkült, s rendes ebédet, élelmiszer, fa, száraz hely hiányában törzstisztek sem főzethettek. Fazekasunk tisztársai unalmukat kártyajátékkal kívánták űzni; elvesztették pénzeiket, s ha drágán vehettek volna is valamit, pénz rá nem vala, és így csak közlegényi kenyérral kelle éldegélniük. Nem így Fazekas Mihály. Alig foglalta el tábori helyét, egy kis sátor érkezett számára a városból. Két csinos leány naponként kétszer – az idő alkalmatlansága dacára – teli kosarakkal, válogatott italokkal megjelent nála, úgyhogy barátait, főbb tisztjeit is vendégelhette. És ez így tartott, amíg a tábor továbbmozdult. Ekkor látták a tisztek, hogy Fazekast nem vala okuk kinevetni.

– Ámeli! Biztos, hogy a megmentett két szép leány egyike Ámeli volt. Akiről azt a tündéri

verset, a *Mint mikor a napot írta Fazekas*. Ezt az esetét nekem soha nem mondta a főhadnagy, pedig rá vall. Kitől hallottad?

– Egyik osztálytársam, Veres Dani hallotta Dobozy főhadnagytól, Fazekas Mihály tisztársától.

Csokonai Vitéz Mihály elgondolkozott.

– És rólam micsoda történeteket mesélnek majd? Hogy viccekkel nevettettem házigazdáimat, kiknek nyakába akaszkodtam? Hogy páratlan udvari törpe lehetett volna belőlem? Hogy még főművem, az *Árpád*ot sem tudtam befejezni? Mit befejezni, elkezdeni!

Dull Ernő: A sötétség mélyén

Hja, bizony, a boldog békeidők! Az I. világháború százéves évfordulója reflektorfénybe helyezte azt a megdöbbenő, kezdetben Nagy Háborúnak nevezett eseménysorozatot, amelyben Európa és a régi polgári világ elpusztította önmagát. A történettudomány feldolgozó ipara egyszersmind megkonstruálta a „hosszú XIX.” és a „rövid XX. század” fogalmát. Előbbi, a kiegyensúlyozott polgárosodás időszaka lenne, amely a 1789-től 1914-ig tartott, ezzel szemben állna az 1914 és 1991 között uralkodó káosz és sötétség korszaka. Ez a mesterséges fény azután a nosztalgia cukormázába vonja az 1848–1914-es időszakaszt (hogyan következtesek legyünk) – a „rövid XIX. századot”. Van itt azután Ferenc Jóska, bécsi keringő nagyestélyiben, párizsi világkiállítás, Eiffel-torony, luxusfürdőhelyek, divatgalériák, szecessziós kávéházak és főleg vidámparkok.

A kortárs Joseph Conrad (1857–1924) – aki nem csak a szatócsüzletben tapasztalta a gyarmatárak szaporodását, hanem tengerészként bejárta a világot – azonban nem ilyen optimista az imperializmus rendszerével kapcsolatban. Az általános felemelkedés mellett látja az általános lesüllyedést is. *A sötétség mélyén* című regényében, ahol a cselekmény fő helyszíne Belga Kongó (pontosabban a II. Lipót belga király magántulajdonában lévő Kongói Szabadállam), így ír: „Fekete alakok gubbasztottak, feküdtek, ültek a fák között, fatörzsekhez támaszkodva, földhöz tapadva; a tompa fény itt kiemelte, ott eltakarta alakjukat; valamennyiük magatartásán a kín, a lemondás, a kétségbeesés uralkodott. A sziklák között újabb akna robbant, kissé megreszkettette lábam alatt a talajt. Folyt a munka. A munka! És íme a hely, ahová a munkatársak egyike-másika visszavonult meghalni. Lassan haldokoltak – ennyit világosan láttam. Már nem voltak ellenségek, sem gonosztevők, már nem látszott rajtuk semmi földi – most már csupán a betegségnek és éhhalálnak e zöldes homályban összevissza heverő fekete árnyékai voltak.”

Az elbeszélő hajóskapitány egyre beljebb hatol az ósvadonba álmai folyóján, a Kongón, egy ócska gőzössel (mennyi hemzsegő ellentmondás egy tagmondatban, akárcsak az emberi jellembe), egyszersmind az emberi lélekbe:

„Utazásunk föl a folyón olyan érzést ébresztett bennem, mintha a világ teremtésének legősibb időszaka felé haladnánk, amikor a növényzet még burjánzott a földön, és a hatalmas fák királyokként uralkodtak. Néptelen folyam, roppant csönd, áthatolhatatlan őserdő. A levegő forró volt, vastag, nehéz, lusta. Nem leltünk örömet a tündöklő napban. A víziút hosszú hajlatai egyre csak futottak, lakatlanul, az árnyékba borult messzeségek homálya felé. Az ezüstös folyóparton vízilovak és alligátorok sűtkéreztek egymás mellett. Az egyre szélesedő vízfolyam erdős szigetek raja között áramlott: az ember, mintha pusztaságban vándorolt volna, utat vesztett a folyón, minduntalan zátonyba ütközött, és addig kereste a folyóágot, amíg végül is úgy érezte, mindörökre elvágták mindentől, amit csak ismert, elbűvölték – itt, valahol, messze – talán egy másik létben. Jöttek pillanatok, hogy fölrémlett a múlt, amint az néha megesik, amikor nincs egyetlen pillanatnyi vesztegetni való idő; de nyugtalan, lármás álom alakjában érkezett, csodálkozva emlékezett rá az ember ennek a különös növényvilágnak, víznek és csöndnek lenyűgöző valóságosságában. Ám ez a mozdulatlan élet legkevésbé sem idézte föl a békesség érzetét. Kifürkészhetetlen szándék fölött töprengő kérlelhetetlen erő mozdulatlanságát idézte föl. Bosszúálló ábrázattal nézett ránk. [...] A belső igazság elrejtőzik – szerencsére, szerencsére. Mégis csontomban éreztem. Sokszor sejtettem, hogy titokzatos mozdulatlansága figyelni bűvészkedési kísérleteimet.”

Létezik modernizmus és modern művészet. Az első modern író Homérosz volt. Az időfelbontás, a hasonlatok, a világokon belüli világok kiteljesítésének utolérhetetlen mestere. A főhős csupán az ötödik énekben lép az olvasó elé az *Odüsszeiá*ban, és egészen a huszonharmadik énekig rejtőzködik. Joseph Conrad az egyik első XX. századi író. *A sötétség mélyének* főhőse, Kurtz csak a mű legvégén jelenik meg, haldokolva. A köré szövődő viszonyrendszerek adják meg a regény pikturáját, amelyből az olvasónak kell kiértenie a történetet.

„Oly roppant csalódottság vett rajtam erőt, mintha rádöbbszemtem volna, olyasmit hajszolok, ami teljességgel anyagtalan. Elkeseredésem még akkor sem lehetett volna nagyobb, ha ezen a hosszú úton csak az az egyetlen szándék vezérelt volna, hogy Mr. Kurtzcal beszéljek. Beszéljek... Egyik cipőmet a vízbe hajítottam, és ekkor ráeszméltem: valóban éppen arra vágyom, hogy beszéljek Kurtzcal. Arra a különös fölfedezésre jutottam, hogy képzeletemben Kurtz sohasem cselekszik, hanem mindig csak beszél. Nem azt mondtam magamban, »most már sosem látod meg őt« vagy »most már sosem rázol kezét velem«, hanem »most már sosem fogod hallani őt«. Ez az ember számomra hang volt. Nem mintha semmiféle cselekedetet se fűztem volna személyéhez. Hát nem mondták-e nekem a féltékenység és csodálat valamennyi hangnemén, hogy több elefántcsontot gyűjtött, cserélt, csalt ki vagy lopott el, mint az összes többi ügynök együttvéve? De ez mind nem számított. Tehetséges ember, ez számított, és valamennyi képessége közül kiemelkedett az az egy, amely a valóságos létezés érzetét sugallta: adottsága a beszédhez, a szavakhoz – a kifejezés adománya, a fényesség megdöbbszemtő, világító, felemelő, megvetendő, lüktető árja vagy az áthatolhatatlan Sötétség mélyének csalékony áramlása.”

Kurtzban egyszerre jelenik meg a civilizáció kiteljesedése és bukása. Megérti a bennszülötteket, mágikus hatást gyakorol rájuk – és zsarnoki iga alá hajtja őket. Egyszerre kötődik egy fekete bennszülött nőhöz és egy fehér belga úrilányhoz, aki odahaza vár rá. Az érte folytatott küzdelme közben felfalja az őserdőt, azaz a saját belső vadonját.

Ez az a kor, amikor a „fehér ember” technikai és civilizációs fölénye tudatában mérhetetlen lenézéssel fordul a gyarmatok „vademberei” felé, és amikor megjelenik Freud *Álomfejtése*, amely a pszichológiát a klinikák eldugott kórterméiből a gondolkodás egyik központi kérdésévé tette, önnön bensőnkben jelölve meg a legnagyobb – és sokszor nem is legyőzhető – veszélyek forrását.

„Viaskodtam a halállal. Ennél kevésbé izgalmas küzdelmet el sem lehet képzelni. Megfoghatatlan szürkeségben játszódik le, semmi nincs a lábunk alatt, se körülöttünk, nincsenek nézők, nincs se harci zaj, se dicsőség, se a győzelem heves vágya, se heves félelem a vereségtől, langyos hitetlenség beteges levegője árad, nem hiszünk önnön igazunkban és még kevésbé ellenfelünk igazában. – Ha a végső bölcsesség ilyen alakot ölt, úgy az élet valóban nagyobb rejtély, mint amilyennek képzeljük. Csupán hajsza választott el az utolsó alkalomtól, hogy megnyilatkozhassam, és ekkor az a megalázó érzés fogott el: valószínűleg nem lesz semmi mondanivalóm. Ezért állítom, hogy Kurtz rendkívüli ember volt. Mert neki akadt mondanivalója. És ki is mondta. Most, hogy jómagam is átkukkantottam azon a mezsgyén, jobban megértem merev pillantását, amely ugyan a gyertya lángját nem látta meg, viszont elég tág volt ahhoz, hogy átfogja az egész világegyetemet, elég éles, hogy behatoljon a sötétségben dobogó valamennyi szívbe. Összegezett – és ítélkezett. »Borzalom!« Rendkívüli ember volt. Végül is e szó valamiféle hitet fejezett ki: őszinteségről, meggyőződésről tanúskodott, suttogásában a lázadás hangja rezgett: a megpillantott igazság ijesztő arcát – a vágy és gyűlölet különös vegyülékét tárta föl. Ezért nem is saját haláltusámra emlékszem legélesebben – nem a fizikai fájdalommal teli, alaktalan szürke látomásra, a nemtörődöm megvetésre minden múlandó iránt, még magát a fájdalmat sem kivéve. Nem! Úgy éreztem, Kurtz haláltusáját élem át. Igaz, ő megtette az utolsó lépést is, áthaladt a mezsgyén, míg nekem megengedtetett, hogy visszahúzzam tétova lábamat. És talán ebben rejlik mind a különbség: talán mind a bölcsesség, igazság, őszinteség abba az egyetlen felbecsülhetetlen pillanatba sűrűsödik össze, amelyben a láthatatlan küszöbét átlépjük. Talán! Remélem, az én összegezésem több lesz majd, mint egyetlen nemtörődöm megvetéssel kiejtett szó. Akkor legyen inkább Kurtz kiáltása – sokkal inkább. Az legalább igény volt, erkölcsi győzelem, amelyért megszámlálhatatlan vereséggel, szörnyűséges rettegéssel, szörnyűséges kielégültséggel fizetett. De győzelem volt. Ezért maradtam hűséges Kurtzhoz az utolsó percig, sőt még azon is túl, még akkor is, amikor sokkal később újra hallottam őt, nem a saját hangját, de nagyszerű ékesszólásának visszhangját egy olyan lélekből felém áradni, amely átlátszóan tiszta volt, akár egy kristályszirt.”

Tudniillik Kurtz menyasszonyáé. A szerelem ugyanolyan megfejthetetlen, vagy ugyanolyan erős, mint a tudattalan többi tartalma, démonai és tündérei csalóka vibrálása?

„Azt hittem, Kurtz emléke is csak ugyanolyan, mint a többi halotté, mint azok az emlékek, amelyek minden emberi életben fölgyülemlekednek: árnyak, amelyek sebes, végső útjukon bizonytalan képet idéznek föl az agyvelőben. De amikor megálltam a magas, súlyos kapu előtt, sokemeletes házak között, valamelyik utcában – olyan csöndes, tisztos, miként egy temető szépen gondozott fasora –, akkor látomásként fölillant előttem képe, ahogyan a hordágyon feküdt, kitátotta falánk száját, mintha az egész földet s vele az egész emberiséget be akarná kapni. Elevenen villant föl előttem – elevenebben, mint való életében –

árnyékként, mely nem tud betelni a gyönyörű káprázatokkal, ijesztő valósággal; az éjszaka árnyánál is sötétebb árnyként, pompázatos ékesszólásának nemes redőibe burkolózva. E látomás szinte velem együtt lépett be a házba – a hordágy, a fantomvivők, az engedelmes imádók vad serege, az őserdő homálya, a borongós kanyarulatok között csillogó folyóág, a dobpergésütemes és elfojtott, akár egy dobogó szív –, a hódító sötétség szíve. Az őserdő győzelmének pillanatát éltem át, előzőnlő, bosszúálló rohamát, amelyet, úgy éreztem, egymagamban kell feltartóztatnom egy másik lélek üdvössége kedvéért.”

Ballai László: Kemény István világa való

„Hirtelen vért veszíték – olvasom a regényíróként jelentkező költőtől. – Más szavakkal egy könnyű, bordó, sós pulóvert utasítok vissza egy hűvös és sötét terem szélén. Innen nyílik a terasz: halk, hajnali eső kopog rajta. Ott áll a zongora; vizes billentyűit egy normális ember őrzi: óránként üt csak le egyet, és vicsorog, ha közelítünk. A bokrok közül homoszexuálisok kurrogása hallatszik. Kétségbeesett, vad és kiélt tobzódással kezdődik a talajerózió. Egészen biztos, hogy nem én vágtam föl az ereimet, de tudom, hogy mindenki letagadná. 1945. A fasizmus kiirtása, az első vetések, a csodálatos, zöld termés. A fasizmus őserdeje helyén páratlan termőföld, könnyű, bordó, drága.

Két-három nagyszerű termésű év után azonban erózió indul meg: a legkisebb eső, a legkevesebb vér is tonnaszám hordja el ezt a teljesen védtelen humuszréteget. A fasiszták átka, úgy tűnik, megfog: a sivatagosodás megállíthatatlannak látszik.

Évente egy Magyarországnyi terület válik terméketlenné.”

Ej, mondom, milyen bátor ez a Kemény István (2011-től ilyen rendszerkritikát a Magvetőnél már csak Esterházy Péter engedhetett meg magának), igaz, kötetében benne maradt egy triviális hiba, amely mind a fülszövegíró, mind egy recenzens figyelmét elkerülte. Azután újra megforgatom *Az ellenség művészete* című könyvet és kiderül, hogy az egy salátakötet, amelynek első része 1989-ben íródott, második része pedig a szerző 1992 és 1996 között megjelent tárcáinak a gyűjteménye. A kettőnek – bárhogyan igyekszik is azokat összeboronálni a fülszövegíró – semmi köze egymáshoz, csupán a költő ötvenedik születésnapja alkalmából kerültek egymás mellé, merthogy a „regény” nem tett ki egy kötetet. Szóval az díszleveg a könyv legelején: „A Terrort követő nem egész másfél évszázados lappangási idő után Európában kifejlődött egy járvány, a fasizmus, és ezzel a halál monopolhelyzetbe került. Ami eddig volt (régén halott festők képei is), vastag, vörös mocsokréteget kapott, mely öt perc alatt megalvadt, és SS-színű (fekete) sivataggá vált. (»Auschwitz után nincs többé költészet.«) Mi már ebben a sivatagban nőttünk fel, talpunk alatt a fasizmussal. Védettek vagyunk tőle; legyengített fasizmust: gyűlöletes közönyt juttattak szervezetünkbe, hogy segítségével emberek maradjunk örökre most már. Ezekről az érzésekről

szólnak e könyv durvább fejezetei.”

Kemény István költőelődje, Tinódi Lantos Sebestyén is „sommát” írt, történetesen Eger várának ostromáét, a költészet mindig sűrítés, na de nem az össze nem tartozó dolgoké. Az ugyan igaz, hogy Robespierre-ék terrorja – mint minden terror, így Sulla légioié Athénban vagy Basta magyar hajdúcsapataié Erdélyben – borzalmas volt. Ám azt csak sejtetni is, hogy logikai kapcsolat lenne a modern jogállamiságot megteremtő francia forradalom és a szadista, sovinizta, banditizmust államjogi keretekbe illesztő fasizmus között (ráadásul Auschwitz példájával), nem pusztán sommázás, nem is egyszerű csúsztatás, hanem – egy ilyen, megfogalmazásai alapján vélhetően igen művelt emberfőtől – gyalázatos megtévesztés. A XX. – és nem a XVIII. – században létrejött fasizmus ugyanis éppen a francia forradalom egyenlő és szabad polgárokra épülő kultúrájával állította szembe egy faji közösség individualizmusellenes, sematizáló és totális diktatúrájának tervét. Ebből a megtévesztésből Kemény azután nem is fürösztö ki a „regényét”.

Ez az antagonisztikus és amorális ellentmondástömeg azonban – amelyet a szerző a rendszerváltás előestéjére és az azt követő liberális időszakra kívánt ráerőszakolni – a 2010-től fogva mindmostanáig tartó „nemzeti” kurzus sajátjaként társadalmi valósággá gyűrődött. Adott két figura. Egyikük, Andor, brutális, erőszakos, kérlelhetetlen, magát zseninek tartja, akinek csak a feladata szent, és erről állandóan mindenkit igyekszik meggyőzni. Akit nem sikerül, arra rátámad, vagy elrúgja magától. Istápolója, Olaf, egy körmönfont világpolgár – aki szerelmes belé – mindig mindenkivel szót ért, és jól tud szervezni, köríteni, leegyszerűsíteni.

„– Nem volt elég vad a tánc?

– Ne keseríts el, kérlek...! »Vad«! Még a szó is használhatatlanul amatőr, nemhogy ez az ugrabugrálás. De legalább jól éreztétek magatokat eddig. Sajnálom, hogy zavarok.

– Könyörgök neked, Andor... Alig vártunk már, ne sértődjél meg azonnal. Ezt a táncot az intézetes jelenet alá gondoltuk, annak a szövegét mondaná a narrátor, de csak a táncot mutatnánk közben.

Andor legyintett, és ugyanezzel a mozdulattal odaintette a táncost maga elé.

– Jártál te már külföldön?... Nyugaton? – kérdezte tőle. – Láttál te már igazán barbár mozgást? Voltál te már »fehér ember« valahol? Olaf volt, de ő puha és kedves, de én mindent láttam, még hozzá sok mindent vele együtt, csakhogy én pontosan merek emlékezni minderre. Ezért ne hallgass rá, ez a te táncod így semmi!

Andor keresgélte a szavakat. Ez egyfajta csúcspontot jelentett. Látszott, hogy most mindennél fontosabb neki, hogy értsék.

– A te táncod – leckéztetett – először is ártatlan. Ez nem baj, gondolom, te is ártatlan vagy még, így is kell ebben a korban, nem igaz, fiúk, lányok? De az ártatlan alkotás többnyire rossz. Azután egy ilyen korú fiúnak – nem mondom, hogy művésznek – sokkal inkább kellene a teljességre törnie; még ha esetlenül is. Hiszen ez volna az ártatlanság előnye. Harmadszor: neked barbár alatti táncot kellett volna járnod. Alattit, nem pedig rosszabbat nála! A te táncod így – a barbárok műfaja. A nyugati reális emberé. A látszólag elpuhított terület lakossága ma egyre könyörtelenebb egyedekből áll. Egyszerű, silánynak

tűnő célokat tűznek ki maguk elé, de azokat elemi erővel érik el! Vadul és koncentráltan. Amikor igazán cselekednek, egyetlen fölösleges mozdulatuk sincs. Testileg-lelkileg is állatiasan nyíltak, nők, férfiak. Szinte félistenien könyörtelenek; önmagukkal is. Még gyermekkorukban feltárják a saját korlátaikat, és hozzájuk szoknak! Már nem is vágyakoznak vissza a kímélethez. Mindezt én megvetem ugyan, de neked kutya kötelességed számolni velem, mert te az ő szintjükön, fél fokkal az állat fölött élsz, és a most elárult tehetséged alapján ott is maradsz.

– Andor! – szisszent fel Olaf.

A fiú még mindig lihegett.

– Ez nem akarat kérdése. Ami szar, az szar.

– Én nagy szemeket meresztek – szólt közbe egy rutinos női hang –, mert szerintem elragadó volt a fiú.

– Ez ki? – kérdezte Andor.

A fiatal nő tv-s személyiségként mutatkozott be.

– Nem tudtam – folytatta –, hogy itt nem divat a közbeszólás. De ha már belekezdtem, hát tényleg kíváncsi volnék, mit csinált rosszul a fiú.

– Mit? Okoskodott közben! Színészkedett. De én ebben a filmben nem tűnök meg színészeket, nekem állatokra van szükségem. Még Olaf is képtelen ezt felfogni.

– Ezt én is képtelen vagyok – mondta a nő.

– Nekem már a legalsóbb szintű emberi gondolkodás, vagyis a színészet is sok. Filmem aljas mű lesz! Az embert fogom megalázni vele! És nem úgy, hogy kihagyom, kifelejttem, kipöckölöm belőle, hanem hogy statisztámmá teszem!

– Te örült vagy?

– Ez nem elmeállapot kérdése. Végre lesz egy mű, ez esetben film, amely befogja a természet egészét, és embertelen – igen, ember mentes objektivitást ér el. Én embereket választok ki, csodálatot keltek bennük, állattá formálom őket, és a konkrét filmet már ők fogják elkészíteni.

– Ezt, azt hiszem, nem merem érteni.

– Olaf, magyarázd el neki.

– Andor arra gondol – sóhajtott könnyedén Olaf –, hogy elkészíti azt a filmet, amelynek a rendezője – vagyis én – is statiszta. Ez egy veszélyes kísérlet, Andor is, mi is tisztában vagyunk vele.

– De ilyet gyerekekkel nem lehet csinálni!

– Ők is, a szüleik is beleegyeztek. Az ingerszegény hétköznapi élet sem felemelőbb ennél az »inaslétnél«.

– Ez fasizmus!”

Mindennek az „elmélete” is kifejtésre kerül:

„Amit mi Szibériának nevezünk, az maga a Külvilág. A Külvilághoz egy ma még iszonyú kifejezésünk társul: száműzetés. A száműzetés pedig ennyi: kényszerből elhagyni börtönömet, és kiszorulni a Külvilágba. S végül a Külvilág: irdatlan fenyes Fokföldtől Kamcsatkáig, Alaszkától a Tűzföldre – tele oda nem illő mozgással: lombhullató növényekkel, intézetekkel.

Otthon most tart a népvándorlás: talánok, hazugok, pepiták, narkomannok halk seregei zúdulnak át meg át Európán a temető felé, ösvényt taposva a csodálkozó, fiatal növényzetbe. Minden évben temetnek barbár királyt – mesterkelt temetésén minden évben felcsendül Chopin valamely keringője, mely az egyházi temetést volna hivatva feledtetni. De a gyászolók ilyenkor arra döbbennek rá, hogy szeretett ifjabbik királyuk érzékeny, ám vallástalan volt, és barbár szívük bizony nehezen birkózik az ürességgel. A huzat azonnal elkapja a hamvakat. És legyen átkozott ez a pillanat, mert a beszélő eddigi szomorú mosolya itt ironikussá kell, hogy váljon. A test haláláról lesz szó. A barbár király még holtában is sokra hivatott volt, és nem ő, hanem az idősebbek csendes, kisszerű dialektikája az oka annak, hogy először kicsit bebalzsamozták és koporsóba tették, s csak azután legyintettek, és égették el. És ezután jött csak Chopin, s folytatódott immár hazafelé ez az egyre gépiesebb népvándorlás: gyászok, gondok, szandálok taposnak ösvényt a növényzet hamvain át, gyűlölik egymást, infarktust visznek a térség szívébe, Rómába, Párizsba, Bonnba... Ennyit a testről. Eszeveszett menekülésük azonban egyúttal már a hunok főműve. Maguk a hunok pedig ekkor már hadifoglyok: vöröskeresztes vagonokban, a Hadak Útján a Külvilág felé tartanak. Észak-Ázsia intézetei várják őket, illatos ágyak, susogó parkok, gyöngéd árnyékok, szelíd erőszak.

A kisfilm után Olaf még egy ábrát is levetített. Iderajzolom neked a szalvétára:

RÓMA / SZIBÉRIA / KÍNA

– Andornak tetszett a térképem – folytatta Olaf azt mondta, annyira primitív leegyszerűsítés, hogy már használható. És, hogy nekem van humorom, mert az belőle teljesen hiányzik, így választottuk ki azt a várost, aminek az egyik oldala Szibéria, a másik pedig Róma. A ti városotok ez. Pest és Buda.”

(Kemény István: Az ellenség művészete – Család, gyerekek, autó, Magvető, 2011)

Földeák Iván: Egy titkos találkozó szerencsés vége

Joggal hihetnők, hogy az íróembereket összefűzi a leírt szó tisztelete, az érték, s elkerüli őket minden, ami összetartozásukat akadályozza, a zshiványbecsület mindenek előtt. De óh, a politika gyakran közbeszól, és a szent alapelv figyelembe vételével kompromisszumokat is kell kötniük. A nagyobb cél, nem ritkán a szakma, a irodalom érdekében. Persze ehhez kell egy kis fölülről jövő kényszer. És némi ravaszkodás alulról.

A határon túli magyarság helyzete mindig fájó pont volt a hazai irodalmárok körében. Még a legnagyobbak sem tudták megállni, hogy ne emeljék fel szavukat az ügy érdekében. Pedig magasabb szempontokat követve megkötötték a kiegyezést a számukra élhető életet, publikálást biztosító rendszerrel.

Amikor Illyés Gyula a határon túli magyarság jogait, pontosabban jogfosztottságát firtató híres cikke megjelent az *Élet és irodalom*ban, nyomban beindult az intrika a keleti tábor kulturális berkeiben. Ismert volt, hogy jó a személyes nexusa a párt első emberével, ezért itthon neve védettséget élvezett.

Nem úgy a „táborban”, pontosabban annak csak egyik, nem a legvidámabb barakkjában. És itt is csak hivatalos berkekben. A szél – mindenki tudta – honnan fúj. Dunának, Oltnak nem volt egy a hangja. A kifogásolók bőven találtak indokot, többnyire félreértelmezett lózungot a hallgatólagosan elfogadott proletár internacionalizmus eszköztárából. Interveniálásukat a tábor vezető hatalmának alkotó szövetségéhez intézték. Kitérni nem lehetett előle.

Ezt Budapesten is sejtették. Már tudtuk – hűséges „kémeink” jelentették –, hogy miért jelentkezett be a Szovjet Írószövetség szűkebb vezérkara soron kívüli látogatásra a Magyar Írók Szövetségéhez Budapestre. A magyarázkodás elkerülhetetlen volt.

A látogatást nem lehetett letagadni, de nagy dobra verni sem volt ajánlatos. Mert nem arról számolt volna be mindkét fél elégedetten a hazai sajtóban, hogy évente félszáznál több szovjet szerző jelent meg nálunk s tucatnyi magyar író milliós példányszámban odaát, a 75 nyelven íródó szovjet irodalomban.

Bármennyire is vicces, de a találkozóhoz „konspiratív” helyet kellett keresni. Szerencsére a másik békétlen szövetség, az újságírók segítségünkre siettek. Akkortájt a spanyolos és életpályája kapcsán a szovjetekkel jó kapcsolatot fenntartó Gyáros László vezette a „szomszédvárban” a külügyeket, aki annak ellenére nem rejtette véka alá soha a véleményét, hogy jó szovjet kapcsolatokkal rendelkezett. És ő fordította Katajev két klasszikus ifjúsági könyvét, a *Távolban egy fehérvitorlát* és a *Ványa, az ezred fiát*. Még belügyi feljegyzés is készült arról, ahogy egy szovjet újságíró delegáció erőszakos bejelentkezését meglehetősen kendőzetlenül elejtett félmondattal zárta le: „menjenek a ...”. Jól tudott oroszul. S azt is tudta, hogy a vendégek között van, aki tud magyarul.

A találkozás helye nem volt messze. Ma már a sors és a piacgazdaság könnyörtelen seprője kiköltöztette az újságírókat a takaros épületegyüttesükből, ahol orvosi rendelő, sőt még újságíró tanoda is működött, mely egy jeles magyar író-publicista nevét viselte. És itt tartotta előadásait jó ideig a „25. Színház” is. Az író-, újságíró szövetség és a pártszálló Bermuda háromszöge megfelelő, háborítatlan közelséget, ugyanakkor szabad mozgást biztosított vendégeknek és házigazdáknak. Vonzerő volt a két konyha is. Az újságírók étterme közismerten jó hírben állt. A

pártszállóé szintúgy, ahol a neves főszakács, az olimpiai csapatot is etető Kurucz Antal főzte az otthonosan jó ételeket. És hangulati előkészítésként jól hatott amikor a prominens szovjet írónagyságok azt látták, hogy a meglehetősen puritánul berendezett ebédlőben a szomszéd asztalnál a magyar testvérpárt első ember falatozza jó ízűen a mesterien, háziasan készített töltött paprikát.

– Mit csodálkoznak, gyakran beugranak ide ebédelni – jegyezte meg a felszolgáló.

Az illusztris vendégek természetesen „puccosabb” kaját kaptak, Kurucz mesternek ez sem volt gond.

Így a Bajza utca és a történelem során ki tudja hányszor átneveződött fasor sarkán álló épületben szerveződött a médiában nem szellőztetett paláver. Külső tolmács nélkül, nekem is csatába kellett állnom. Természetesen a magyar fél alaposan felfegyverkezett ideológiailag felkészült irodalomtörténészekkel. Igaz, az alkotók számára a kritikus, történészi érv nem igazán meggyőző. De utána jelenteni kellett, föl is, meg a békétleneknek, hogy megvédtük a „mundér” becsületét. Elkezdődött a muszáj eszmecsere. Láthatóan a moszkvai vendégek sem rajongtak érte. Író írónak nem vájja ki...

S amikor már úgy tűnt, kimerültek a meghívott araszos homlokú irodalomtörténészek és esztéták argumentumai, akkor jött a lélek és barátságmentő finesz. S nem más szolgáltatta, mint Dobozy Imre, aki akkoriban már elnökké lépett elő. Íróember könnyebben megérti kollégája szavát.

Dobozy ékesszólóan bebizonyította, hogy az oroszul is olvasható *Puszták népének* írója nem ellenség. Érvei ültek. Illyés részt vett a Szovjet Írószövetség első kongresszusán. *Oroszország 1934* című útirajzát fél évszázaddal később is vállalhatta a könyvkiadás, egy sor változtatás nélkül jelent meg.

Azután jött a fő tromf. Az is tény volt, hogy a magyar irodalom akkor még élő klasszikusa részt vett a Tanácsköztársaság forradalmi eseményeiben, bukása után társaival szervezkedett, hogy kiszabadítsák börtönbe vetett kommunista tanárukat, majd emigrációba kényszerülve Párizsban még a kommunista pártba is belépett. Szavai hatottak, s a keleti szomszédunk (na ki lehetett az?) feljelentése alapján beindított vihar elült. Egyébként, aki olvasta a *Beatrice apródjait* és a *Hunok Párizsban*, rájöhetett, Dobozy ezúttal nem szépítette meg a történelmet. Nyomós érv volt az is, hogy a szövetség elnöke azon kevesek közé tartozott, akik átálltak és karpaszományos katonatisztként részt vettek Budapest felszabadításában. Volt hitele a szavának.

A találkozó az újságíró szövetség éttermében békés poharazással ért véget. Erről is hallgatnak a magyar irodalom annalesei. A fehér asztal melletti kötetlen csevegés közben rájöhattünk, vendégeinket legalább olyan kellemetlenül érintette a nyilván felülről kierőszakolt látogatás, amolyan kényszerű tetemre hívás, mint minket.

A szovjet irodalom és legjobb alkotói jelen voltak a könyvesboltokban, s a magyar íróknak sem lehetett sok panaszuk. Lassan olyan, korábban, a dogmatizmus éveiben nem szívesen látott írók is megjelentek oroszul, majd a nemzetiségi nyelveken, mint például Németh László. S kiadták Kertész Ákos *Makráját* is, pedig a szovjet állam irodalmi ideológusai szerint elképzelhetetlen volt, hogy egy munkás öngyilkos legyen.

Hogy mi előzte meg a „titkos” találkozót és utána a poharazgatást a Duna parti „fehér

házban” (gyengébbek kedvéért lefordítom, akkoriban ez volt a mai Lendvay utcai pártközpont), arról nem szól a fáma. Az ott kapott „pártos fejmosásoknak” is talán némi szerepe lehetett abban, hogy végül a negyedik infarktus elragadta tőlünk Dobozy Imrét, a Sinkovits Imre zseniális alakításában akaratlanul háborús hőssé avanzsált tizedes szülőatyját.

Kaiser László: Se zsoldot, se gazdát, se látszatot!

Nem tudom, mikor írta Németh László – szinte majdnem mindegy –, hogy a magyar értelmiség egy része zsoldot és gazdát keres. Nem csupán komor megállapítás, de szomorúan és fokozottan aktuális ma is. Aktuális nem csak annak, aki nyitott szemmel jár és él, s annak, aki nem ostoba és nem tetteti magát ostobának, hanem hihetetlen és meglepő súlya lesz a megállapításnak, hogy ne mondjam, diagnózisnak, ha korunkra jellemző látszatteremtő világra, netán álvilágra gondolunk, amely már-már alvilági bugyrokot nyit meg...

Értelmiségi, művészi, kultúremberi, sőt emberi létét adja föl az, aki úgy hódol a látszatnak, hogy vállalja a részvételt a dáridóban, vagyis szolgájává válik. Zsoldosa lesz. Legfőbb gazda: a látszat! A látszat a legfőbb gazda. Hogy teljesen egyértelmű legyen: a mai kor – nem csupán Magyarországon – nem az igazságot keresi, nem is azt akarja regisztrálni. Hazugságokkal, részigazságokkal, hitvány igazságokkal teremtenek érdekközpontú, értékellenes látszatvilágot – ehhez kellenek zsoldosok, média- és kultúrlegények s kultúrleányok. És ennek leleplezéséhez eszköz az irodalom. Kell az az irodalom, amely nem keresi kegyét a látszat kegyosztóinak. S kell olyan alkotó – értelmiségi –, aki nem cinkosa a látszatvilág kegyetlen realitásának.

Mert más út – helyes és igaz út – nincs és nem is lehet. Ám az, hogy valami igaz: kevés. Legyen „működőképes” is. De ehhez kell a kultúra – ezen belül az olvasás, különösen a versek – szeretete s a könyvek iránti érdeklődés fokozása, sőt fölkeltése. Vannak olvasók és vannak potenciális olvasók. Minden egy irányba mutat: a könyvek, a kultúra, az olvasás, a versek segítségével lássuk, láttassuk a látszat mögötti valót és igazságot. S aki látja, az tényleg értelmiségi – se zsoldot, se gazdát nem keres. Van remény? Van remény!

Húrok

Nándi Mihály: „Én nem ezt írtam”

Ne írjam meg? Megírjam? Épp most, kiváló zeneszerzőnk, Kurtág György kilencvenötödik születésnapján? Annyi disznó van amúgy is, aki nincs tekintettel az alkalmakra. Aki beletapos a frissen ültetett virágágyásba, csakúgy a hetvenmillió éves dinoszaurusz-lábnyomba. Vállalom, hogy disznó vagyok.

Képzett zenetörténészekről, esztétikusokról hallottam a történetet, és pedig az odaadó tisztelet hangján, az elismerés megjuhászodásával, a jóváhagyó csodálat remegésével, amellyel a kortárs zene értelmezhetőségének határait boncolgatták. Hogy tudniillik az ünnepeket, a most kilencvenöt éves Kurtág György egy, a műveiből nagyon felkészült énekesnőnek az előadása után ennyit mondott: „Én nem ezt írtam.” Persze akkor még nem volt kilencvenöt, talán csak kilencven, mindenesetre „élő klasszikus”, ha van ilyen.

És van. Nálunk van. Elhiteti velük a hajlongó közönség, a kérincselő vazallusok, akik egy mosolytól, a vele egy fényképen szerepléstől remélik pályájuk előregördítését. De mi a pálya? És mi a tudás? Kurtág nagyon sokat tudó zeneszerző. Bachnál azonban kisebb. Ez onnan derül ki, hogy Bach-invencióiban nyomába sem ér a nagy mesternek. Az „élő klasszikus” a megcsontosodott személyiség szinonimája, azé, aki már intézménynek tekinti magát. Egy intézmény (akadémia, minisztérium, stb.) feltétlen tiszteletet érdemel. Olyasmiről van szó, hogy a két háború között az Operaház kórusából kidobták azt, aki zsebre dugta a kezét. Tekintet nélkül arra, hogyan énekelt.

„Én nem ezt írtam.”

Aki írt már valami, és arról írtak valamit, mindig meglepő újdonságokkal találkozunk. És akkor válik igazán élővé a mű, amikor túllép az alkotói értelmezés korlátain, de értelmezik, előadják, formálják, idézik és továbbadják. Bach üveg poharakon kicsengetve is Bach a Nyugati pályaudvar előtt.

Na most, képzeljük el – a kritikusaink szerint egyébként kiváló – énekesnőt, akinek köszönetképpen ezt mondta az élő klasszikus: „Én nem ezt írtam.” És képzeljük magunk elé Bachot, amint kilép a Nyugati elé (ha egy élő lehet klasszikus, akkor egy halott miért ne lehetne élő?) és ott meglátja a fiatal cigány muzsikust, amint vízzel behangolt üveg poharakon játssza evőkanalakkal a *Wohltemperierte Klaviert*. Biztos, hogy elkéri a zenész nevét és címét, és a vendégfogadóba mentében már felvázolja egy műciklus tervét az új hangszerre.

Szegény énekesnő két dolgot tehet: soha nem énekel többet, vagy soha többet nem ad elő Kurtágot. Én az utóbbit választanom.

Ballai László: Cziffra György

„Azt játsszad Gyurikám, hogy *Deres már a batár!*” Magam előtt látom a jelenetet, amint az alkoholgőzös lehelet a muzsikus arcába csap, a zongorán húszas csattan, nagy pénz az ötvenes években, amikor a százas volt a legnagyobb bankó. (Hová tűnt azóta csak századát érő papíros-pénzeinkről az első – és egyben utolsó – felelős magyar pénzügyminiszter?)

Maga Cziffra György a visszaemlékezéseiben diszkréten, „A Danaidák hordójaként” említette a helyiséget, ahol is néhány törzsvendég oly buzgón töltögette magába az italt, mint feneketlen hordóba. Sorolhatná a neveket, de eszében sincs. Sajnáltathatná magát, mint oly sokan teszik zenei életünk nagyon nagy hírre szert tett kismesterei közül. Hanem hát ő nagymester volt. És a géniusz jól érti a módját – miközben átgondolja, a felesége mire is költi majd azt a potya húszast –, hogy a *Deres már a batárba*, de bármilyen nótába, beleimprovizálja azt a Liszt-rapszódia-részletet, amit most ki kell gyakorolnia. Hogy ha majd Európa nagy hangversenytermeiben lép fel, a legalkalmasabb ujjrenddel – hol jobbal, hol ballal – játsszon közepén, amelynek az ötletét Liszt Thalbergtől vette, de ő fejlesztette tökélyre. Mert fel fog lépni – ez a hivatása. Egyszer még talán a Zeneakadémiára is visszahívják.

Nem győzték visszahívni – az egykori disszident –, miután világhírű lett, persze, alapítványt tett az ifjú zenészek tanulmányainak támogatására és teltházas koncertjei óriási bevételeket hoztak a Filharmóniai Társaságnak. Az 1985-ös Budapesti Tavaszi Fesztiválon a Kongresszusi Központban hallottam zongorázni. Ma is megrendít az a tragikum, amely átsugárzott Chopin *B-moll szonátájának* előadásán. Gyászindulójával a fiát siratta, magát, mindannyiunkat – méltósággal, férfifájdalommal. Erős léptekkel, egyenes derékkal hagyta el a színpadot.

Két évvel később diákemberként abban a szerencsében volt részem, hogy a Tavaszi Fesztivál protokollosa lehettem. A munkám abból állt, hogy a VIP-vendégeket rövid köszöntővel, a hölgyeket gazdag virágcsokorral, az urakat szépen becsomagolt itallal fogadjam, és társalogjak velük, amíg megérkeznek a csomagjaik, illetve taxit rendeljek a részükre. Reggelente megnéztem az érkezők listáját, és egyeztettem a virágossal, valamint a delikatesz üzlet eladójával, hogy minden rendben menjen. Egyszer csak Cziffra György nevét olvastam. Megremegtem az izgalomtól, noha az Idegenforgalmi és Propagandavállalat – alkalmi foglalkoztatóm – főosztály-vezetőnője felhívott, hogy a nagy művészért személyesen jön a vállalati automobillal. Hányszor elém villant Cziffra György, amint szmokingban (nem frakkban) bejön a színpadra, bal kezét a zongorára téve meghajol, és leül. Sugárzik a csend. Mindig a gyönyörűséget megelőző pillanatok a legcsodálatosabbak. Bementék a párizsi járat érkezését, a gép rendben leszállt, a főosztály-vezetőnő megjött, a virágcsokor és az ital készenlétben, végül beviharzott egy energikus, természetes hölgy, a művész felesége, összecsókolódzott a vállalati hölgygel, „Szervusz Zulejka, hogy s mint?”, már kezdődött is a tereferé, leültek a pamlagra, a kólásüvegek kupakjai sziszegve engedtek, végül, botra támaszkodva, lassan, lépésenként meg-megpihelve betipegett egy ősz, görnyedt öregember.

Alig ismertem meg Cziffra Györgyöt. Segítettem neki leülni, úgy adtam át a protokollt, ne kelljen amiatt álldigálnia, intézkedtem az üdítője felől, majd körülnéztem, nehogy akadályos legyek valami neki szánt hivatalos vagy valamely ösztöndíjasától meglepetésnek szánt köszöntésnek, de tényleg nem foglalkozott vele senki. Kérdezgettem hát, mint utazott, rendben volt-e minden. Udvariasan válaszolt, bólintott, de nem találtuk a társalgás fonalát. Nem volt a fölösleges szavak embere.

Az én tisztem a csomagok kiadása után egy udvarias istenhozzáddal véget ért. Csakhogy

akkoriban a repülőtéren nem üzemelt utaslift. A háromemeletnyi magasban lévő galériáról, ahol a VIP-várót is kialakították, gyalogszerrel kellett lejönni. Amint a hölgyek élénk csevegés közepette megindultak lefelé a cipekedő hordárok nyomában, Cziffra György tűnődve megállt a magas lépcső tetején. Összevillant a tekintetünk. Kérdezzem meg egy másik férfitől, hogy segíthetek-e neki? Szótlatlanul nyújtottam neki a karomat. Vagy elfogadja, vagy nem. Elfogadta. Nagyon lassan haladtunk, minden lépéssel megküzdött, rám támaszkodva. Kezdetben a távolságtartás görcsével, azután, úgy az ötödik lépés után a karomra simult a keze. Már nem támogattam, hanem együtt sétáltunk, mint régi ismerősök, összeszokott ütemességgel, szavak nélkül is mindent elmondva egymásnak. Amikor végre búcsúzni kellett, Cziffra György kezét nyújtott, és jobbomra rátette a balját is.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu